

ЧИТТИГУЛ

Тўплаб нашрга тайёрловчилар:
ЙЎЛДОШ СУЛТОНОВ, НАСИМХОН РАҲМОНОВ,
ШОМИРЗА ТУРДИМОВ

ТОШКЕНТ «ЎҚИТУВЧИ» 1992

Тақризчи: суҳаншунослик фанлари номзоди

ҒАНИ ЖАҲОНГИРОВ

Ч 71

Читтигул/Тўплаб нашрга тайёрловчилар:
Й. Султонов, Н. Раҳмонов, Ш. Турдимов; Тақризчи:
Ғ. Жаҳонгиров.— Т.: Ўқитувчи, 1991.— 96 б.

Читтигул.

82.3Ў3

С $\frac{3403010000-310}{353(04)-91}$ 16-91 .

ISBN 5-645-01355-7

© «Ўқитувчи» нашриёти, 1991

Машхур немис тилшуноси Герман Пауль болалар тили ҳақида тўхталиб, унинг поэтик характерда бўлишини қайд этади ва «ту-ту» (товуққа таклид), «мў-мў» (молга таклид) каби таклидий сўзлар болалар нутқининг поэтик характер касб этишида катта роль ўйнашини таъкидлайди. «Ҳар қандай тил каби, у ҳам болаларга ўтмиш авлод болаларидан етиб келади. Унинг аҳамияти тўлиқ педагогик мақсадлар учун хизмат қилишидадир»¹.

Ҳақиқатан ҳам шундай. Фольклорнинг, хусусан, болалар фольклорининг тарихи бу фикрни тасдиқлайди. XI асрда яратилган «Девону луғатит-турк»даги тўртликлар ёки ундан ҳам илгарирок — IX асрда яратилган Ирқ битиги (Фол китоби)даги дидактик парчалар бугунги болалар фольклорига таъсир этмаган деб ҳеч ким кафолат бера олмайди. Аксинча, адабиёт, айниқса, фольклор узлуксиз жараён, унда анъанавийлик кучли. Қолаверса, бу асарлардаги халқчиллик, том маънодаги халқ тили, шундай дейишимизга имкон беради.

Болалар халқ оғзаки ижоди таркиб топишидан бошлабоқ хилма-хил бўлиб, бу болаларнинг ижодий камолотини кўрсатувчи бир белгидир. Бундан ташқари, катталарнинг болаларга мўлжаллаб тўқиган эртак, топишмоқ, тез айтиш, юмористик шеърлари ҳам болалар фольклори жанрларини такомиллаштирган.

Ҳар бир халқнинг маънавий бойликларидан бири қўшиқдир. Инсон руҳидаги кечинмалар, ҳазил-мутойиба, ҳажвия, нозик қочиримларни ифодалашда ёзма адабиётга нисбатан қўшиқлар анча қулай.

Болалар ўз ижодий қобилиятларини ҳамма жойда — меҳнат жараёнида ҳам, ўйинда ҳам, бир-бирлари билан суҳбатда ҳам намоён қила олганлар. Болалар қўшиқларининг тез тарқалишига сабаб уларнинг табиийлиги, соддалигидир. Ходисаларни тез идрок қила олиши уларнинг бадий тафаккурининг ўсишига туртки берган. Натижада болалар фольклорида жанрлар хилма-хиллиги таркиб топди.

Бугунги кунда қадимий, узок асрлик тафаккур меваси бўлган кўпгина болалар қўшиқлари унутилиб

¹. Г. Пауль. Принципы истории языка, М., 1960, стр. 221.

кетмокда. Бундан 20-30 йиллар аввалги кўшиқлар бугунги кунда деярли айтилмаяпти. Бунинг сабаби болалар катталар билан барабар меҳнат қилиб, турмуш ташвишларини барабар тортаётганлигидадир.

1984 йилда болалар фольклорини ўзида мужас-самлантирган «Бойчечак» тўплами нашр қилинган эди. Бу тўпам анча мукамал бўлиб, деярли барча жанрларни камраб олишга ҳаракат қилинган. Аммо катталар тилидан айтиладиган жуда кўп кўшиқлар (масалан, «Алла», «Майда-ё майда» каби кўшиқлар), шунингдек, мазмунсиз, икки мисрадан иборат бўлган қофияли гаплар ҳам кўшиқ сифатида тақдим қилинаверган. Масалан, «Бахти бақалок, эчки чақалок», «Лутфи жинни, эшакка минни» ва ҳ.к. Бундай гаплар тизмаси болаларнинг диққатини тортмаслиги тайин. Иккинчидан, улар болаларда ҳеч қандай эстетик дид ҳосил қилмайди.

Биз бу тўпамга ўзимиз Фарғона водийсининг айрим жойларидан ёзиб олган ва мавжуд тўпамлардан мумкин қадар саралаб олинган, болалар тилидан айтиладиган кўшиқларни киритдик.

Болалар кўшиқларининг юзага келиш сабаблари хилма-хил. Айрим кўшиқлар болаларнинг оғир турмушини тез илғаб олиш қобилиятларини намоён қилса, айримларида юмористик руҳ бўртиб туради. Масалан, «Чархим ғув-ғув этади» кўшиғида ўтмишдаги меҳнаткаш халқ болаларининг аянчли турмуши ўз аксини топган:

Тор кўчаси тор экан,
Йўлда баззоз бор экан.
Шу баззознинг қизлари
Шол кўйлакка зор экан.

Болалар ҳозиржавоб, ўшатишга уста бўладилар. Қайси бола топқир, билим ва дунёқараши кенг бўлса, шу бола ютиб чиқади. Бу ўйинни икки бола ёки болалар гуруҳи иккига бўлиниб ўйнайдилар. Бу каби кўшиқларда болалар бир-бирининг феъл-атвори, ота-онасининг касб-кори, ташқи кўринишларини қанчалик тез илғаб олишлари намоён бўлади.

Тегишмачоклар ҳам турлича бўлиши мумкин: айтишув тарзида ёки бир болага қаратилган ҳажвия тарзида. Бундай ҳажвиялар шу номдаги болаларга қаттиқ тегмаслиги керак, аксинча, исмларни алмаштириш ҳам мумкин. Бундай кўшиқлар аскияни эсла-

тади. Уларда болалар бир-бирига ҳазил-мутойба килиб, айрим камчиликларидан куладилар.

Лола,
Бола,
Нега доим
Ишинг чала?!

Еки:

Карим китоб ўқийди,
Харфни бир чўқийди.
Инкиллайти бечора,
Ялков бўлса не чора?!

Айниқса, ўзбек болаларининг ҳар бир ўйини (гурух бўлиб ўйнайдиган ўйинлари) кўшиксиз бўлмайди. Қиз болалар билан ўғил болаларнинг ўйинлари фарқ қилади. Масалан, бекинмачок ўйини ўғил болаларники. Бу ўйинда битта жўрабоши бўлади ва болаларни санайди:

Бир, икки, ўн олти,
Ўн олти деб ким айтди?
Ўн олти деб мен айтдим,
Ишонмасанг, санаб кўр.

Еки:

- Аммам қизи қаёққа кетди?
- Тоққа кетди.
- Қачон келади?
- Ез келади.
- Сен чиқ,
- Сен қол.

Биринчи санамада *кўр* сўзи, иккинчисида *чиқ* сўзи кимга тушса, шу чиқади, охириги қолган бола навбатчи бўлади.

Тўптош, тўп ўйинида ижро этиладиган кўшиқда кўлнинг ҳар бир ҳаракатига битта мисра айтилади. У кўшиқларда маълум бир воқеа-ҳодисага болаларнинг содда, самимий муносабати ўз ифодасини топган. Болалар кўшиқларида ҳам уларнинг ёш хусусиятларига эътибор берилади. Эрқалатмалар асосан гўдак болаларга ижро этилса, табиат, маросим ёки

бирор шахс билан боғлиқ бўлган кўшиқлар кейинчалик — бола эсини таниб олгандан кейин ижро этилган. Бундан ташқари, бундай кўшиқлар дастлаб катталар томонидан ижро этилган ва кейинчалик болалар репертуарига олиб кирилган. «Жабборқул», «Тулкича», «Аяжоним, ая», «Ойдин опам — келинчак» сингари кўшиқлар шулар жумласидандир.

Айрим кўшиқлар эса маросимлардан келиб чиққан. «Бойчечак» кўшиғи — шу туркумдаги кўшиқнинг энг яхши намунаси. Бойчечак ернинг қори эриб тугалланиши билан ер бетига чиқиб, амал кирганини билдирадиган ўсимликдир. Унинг очилиши халқимиз орасида қадимги замондан бери ўтказилиб келаётган наврўз байрамига тўғри келади. Бу байрам кунлари ҳар бир хонадонда қоқи мевалардан шарбатлар тайёрланган, бўза, қимиз, айронлар ҳозирланган. Кўк сомса, чучваралар тайёрланган, маҳаллаларда сумалак, кўк оши базмлари бошланган. Худди шу фаслда болалар тўп-тўп бўлиб дала-қирлардан бойчечак тегиб, сўлиб қолмаслиги учун илдизидаги лойи билан латталарга ўраб, кўчама-кўча, ҳовлима-ҳовли юриб кўшиқлар айтганлар. Катталар болаларни шарбат, айрон, қимиз, кўк сомса, сумалак, чучвара каби байрам таомлари билан зиёфат қилганлар, танга, чақалар берганлар. Бойчечак мадҳи айтилган парчалар ана шу ҳушқакчаклик қайфиятини акс эттирган. «Бойчечак» кўшиғининг тўртликларини ёлғиз бола айтса, нақаротини биргалашиб қуйлашган¹.

Топишмоқлар айтиш ўйини ҳам болаларнинг ақлий фаолиятига кучли таъсир этади. Бу жанр болалар фольклорининг бошқа жанрларидан истиора асосига қурилганлиги билан фарқ қилади. Топишмоқлар болаларни фикрлашга, аниқ ҳулоса чиқаришга ундайди. Топишмоқлар бу хусусияти билан энг қадимги мифларни ўзида гавдалантиради. Чунки ҳар иккисиди ҳам фикр аниқ, лўнда. Ҳар иккисиди ҳам яширин нарса — буюм маъносини топиш талаб этилади. Мифлар остида ҳам маълум бир предмет ётади. Топишмоқ айтиш пайтда бадий дидни шакллантиришга хизмат қилади.

¹ Х. Раззоков, Т. Мирзаев, О. Собиров, К. Имомов. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди, Тошкент, «Ўқитувчи», 1980., 269-270-бетлар.

Умуман, болалар фольклорининг барча жанрлари халқ нутқи асосига қурилган. Биз аксарият ҳолларда ёзма адабиётдаги ўта сунъий иборалар, жумлаларни ҳам халқчил, халқ тили асосига қурилган дейишга ўрганиб қолганмиз. Аслида халқчиллик, халқ тили болалар фольклорида айниқса яққол кузатилади.

Ушбу тўпلامда камчиликлар бўлиши табиий. Тўпловчилар танқидий мулоҳазаларни мамнуният билан қабул қиладилар.

Насимхон Раҳмонов

ЧИТТИГУЛ

Чучвара қайнайди-я,
Ачам менга бермайди-я,
Бермаса бермасин-а,
Уйимга кирмасин-а,
Элагим олмасин-а,
Нонимни емасин-а.

Арикнинг бўйи тийғанчик,
Тийғаниб кетманг, жон келин,
Қайнанангиз уришкок,
Уриша кетманг, жон келин.

Читти гул, читти гул,
Этагингга гул босдим.
Қўлинг қўлбоғда бўлсин,
Белинг белбоғда бўлсин,
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул!

Чучвара қайнайди-я,
Ачам менга бермайди-я,
Бермаса бермасин-а,
Бизнинг уйга кирмасин-а,
Ошимизни ичмасин-а,
Бизни уришмасин-а.
Чучвара қайнайди-я,
Қозонда ўйнайди-я.
Ўйнаса, ўйнасин-а,
Қайнаса, қайнасин-а.
Дўстлар меҳмон бўлсин-эй!
Читти гул-э, читти гул,
Этагингга гул босай.
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул.

Қўлинг қўлбоғда бўлсин,
Белинг белбоғда бўлсин.
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул.

Тапир-тупур от келди,
Чиқиб қаранг, ким келди?

Ҳаю, читтигул,
Ҳаю, читтигул.

Аравада ун келди,
Чилдирмада гул келди,

Ҳаю, читтигул,
Ҳаю, читтигул.

Гул яхши-ю, гул яхши,
Гулнинг попуги яхши.

Ҳаю, читтигул,
Ҳаю, читтигул.

Ўртада ўйнаган кизнинг
Ҳайдар кокили яхши.

Ҳаю, читтигул,
Ҳаю, читтигул.

Ҳа, кўзи, кўзи, кўзи,
Енглари йўрмадўзи,
Енгларини олдилар,
Сандикчага солдилар.
Сандикчани бир тепдим,
Нукра бодом тўкилди.
Нукра бодом тергунча,
Қанотларим қайрилди.
Қанот беринг, учайлик,
Қарманага тушайлик.
Қармананинг қизлари
Қизил-қизил юзлари,
Олма берсам олмайди.
Сакич берсам олади.
Қарс-қурс қилиб чайнайди.

Ҳаю, читтигул,
Ҳаю, читтигул.

Дугон-дугон, този,
Бугина кимнинг қизи?
— Шакарбойнинг қизи,
Шакарбойда нима бор?
Учар-учар куши бор.
Учиб кетди хавога,
Қайтиб тушди дарёга.

Дарё суви куриди,
Баликлари чириди,
Баликларни олгани,
Тўрвачага солгани,
«Победа» минари келди,
Бўйи чинори келди.
Хожияхонга бир каранг,
Эгнида кўйлак пар-паранг!
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул.

Читти гул-а, читти гул,
 Хаю, читтигул.
Читти гулга гул босай,
Бир ёнида ён босай.
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул.

Қўлинг кўлбоғда бўлсин,
Белинг белбоғда бўлсин.
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул.

Оқ шолию кўк шоли,
Оқ шolini оқлайлик,
Кўк шolini кўклайлик,
Яхши кунга сақлайлик,
 Хаю, читтигул,
 Хаю, читтигул.

ҲА, МАЙЛИ

Ҳа, майли-ё, ҳа, майли,
Тоғда ўсар гулхайри.
Боғда яна нима бор?
Ширин-шакар мева бор.
— Унда нима қиласиз?
— Кира қолинг, биласиз:
Ҳа, майли-ё, ҳа, майли.
Қилай боғу гул сайри.

БОЙЧЕЧАК

Бойчечагим бойланди,
Козон тўла айронди.

Айронингдан бермасанг,
Қозон-товоғинг вайронди.

Қаттиқ ердан қақраб чиққан бойчечак,
Юмшоқ ердан югуриб чиққан бойчечак.

Бойчечакни тутдилар,
Тут ёғочга осдилар.
Қилич билан чопдилар,
Бахмал билан ёпдилар.

Қаттиқ ердан қақраб чиққан бойчечак,
Юмшоқ ердан югуриб чиққан бойчечак.

Бойчечагим ҳиллоли,
Ҳамён-ҳамён тиллоли.
Ҳамма бозор — бир бозор,
Атрофлари лолазор.

Қаттиқ ердан қақраб чиққан бойчечак,
Юмшоқ ердан югуриб чиққан бойчечак.

Бойчечагим боласи,
Кулоғида донаси.
Донасини олай десам,
Югуриб чиқди онаси.

Қаттиқ ердан қақраб чиққан бойчечак,
Юмшоқ ердан югуриб чиққан бойчечак.

МЕНИНГ АКАМ ҚУРЧОҚВОЗ

Ла-ла-ла, лай, ла-ла-ла, лай,
Олти пулга чой олай.
Чойнагимнинг сопи йўқ,
Келин аям тоби йўқ.
Томга сепдим седана,
Териб есин бедана,
Такир-тукир обжувоз,
Менинг акам курчоқвоз,
Қурчоқвознинг хотини —
Қанд ўралган оқ коғоз.

ЧАРХИМ ЧАРХЧИДА КЕТДИ

Чархим чархчида кетди,
Йиг¹им йигчида кетди,
Ўн беш тилла, марварид
Тилла сандикда кетди.
Тилла сандик очилди,
Тагига бодом сочилди,
У бодомни тергунча
Қанотларим қайрилди.
Қанот беринг, учайлик,
Шўр дарёни кечайлик.
Шўр дарёда нима бор?
Ҳасан-Ҳусан ўғил бор.
Ҳасан-Ҳусан уришди,
Қизил конга бўяшди².
Қизил конни ким ювди?
Фотима-Зухра қиз ювди.
Зухрасига зар дўппи,
Фотимасиги пар дўппи.
Қизга қизил паранжи,
Бизга бахмал паранжи.

АПИШДИ³Ю, АПИШДИ

Апишдию, апишди,
Янгамнинг оши пишди.
Акамга қўйган ошни
Ҳакка чўкилаб кочди.
Ҳаккани кува-кува,
Йўлдан бир ойнак топдим,
Ойнакни сувга бердим,
Сув менга балиқ берди,
Баликни баққолга бердим,
Баққол менга тарик берди.
Тарикни товукқа бердим,
Товук менга тухум берди.
Тухумни ўтга кўмдим,
Пак этди-ю, шақ этди,
Ерилди-кетди.

¹ *Йиг* — урчук. ² Ҳазрати Алининг ўғиллари Ҳасан ва Ҳусаннинг Дашти Қарбалодаги жангда шахид бўлганликларига ишора.

³ *Ҳа пишди* маъноснда.

БЕДАНА

Ундан учди бедана,
Бундан учди бедана.
Савзига тушди бедана,
Савзи санок бедана.
Мушук балони есин,
Ўзимга лойик бедана.
Қозонда қайнар бедана,
Чўмичда ўйнар бедана.
Яхши отга арпа бериб,
Пойгага чопсам бедана.
Емон отга кепак бериб,
Сўкимга сўйсам бедана.
Яхши кизга новвот бериб,
Бетидан ўпсам бедана.
Емон кизга кирмоч бериб,
Баҳридан ўтсам бедана.

* * *

Беданамасдир, бедана,
Бўйгинанг пастдир, бедана.
Бедананинг паст-паст бўйи,
Жонимга қасддир бедана.
Беданага тузок кўйдим,
Тўрга илинди бедана.
Астагина ушлай дедим,
Думи юлинди бедана.
Ундан ҳам узун бедана,
Савзига тушди бедана.
Савзи сатоғлик¹ бедана,
Кўтани ёғлик бедана.
Меҳмонга лойик бедана,
Меҳмон доғмана²ни есин,
Ўзимга лойик бедана.
Шивир-шивир ёмғир ёғди,
Қамиш бошида бедана.

* * *

Томга сепдим седана,
Териб есин бедана.

¹ Сатоғлик — сотайлик.

² Доғмана — йўк нарса, пуч нарса.

Беданамни йўқотиб,
Ўзим бўлдим девона.
Қўчада кўпдир киши,
Ким билан кимнинг иши.
Беданани йўқотган
Бир беданавознинг иши.
Бедана айтар битбилдик,
Тарик пишмай биз келдик,
Томга чиқиб чақирдик,
Келмадингиз, еб қўйдик.

ОҚ ТЕРАКМИ, КЎК ТЕРАК?

Камар, камар камчини,
Ковурғанинг янч¹ини.
Оқ теракми, кўк терак?
Биздан сизга ким керак?
— Кичкина Салим керак.
— Биз бояги ҳовлида
Бўлиб тарафма-тараф,
Навбат билан айтишдик
Тараф-тарафга қараб:
— Оқ теракми, кўк терак?
Биздан сизга ким керак?
— Бизга керак мактабда
Энг аълочи Алишер.
— Оқ теракми, кўк терак,
— Бизга Алишер керак!

* * *

— Оқ теракми, кўк терак?
Биздан сизга ким керак?
— Сайраб турган дил² керак.
— Дилларнинг қайси бири?
— Гуландомдир ўткири.
Соҳибжамол уйдан чикса,
Хаммани қаратади.
— Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак?
— Жилмайибгина турган
Бўтакўз Дилдор керак.

¹ Янч — ёнбош.

² Дил — яхши бола маъносида.

Ўйнаб-ўйнаб куйлаймиз,
Куйлаб-куйлаб ўйнаймиз.
— Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак?
— Эркин кўзичок керак!
Ола-була капалак,
Орка сочим жамалак,
Оқ теракми, кўк терак,
Биздан сизга ким керак?
— Хайри кизалок керак!
Оппок-оппок оқ курак,
Кўм-кўк, кўм-кўк, кўк терак,
Биздан сизга ким керак?
— Ўзи аъло ўкийди,
Тартибли ҳам одобли.
Ҳаммани севар,
Тикишда чевар,
Барчадан чаккон,
Ҳаммага ёккан
Гўзал Озода керак!

ОСМОНДАГИ ЮЛДУЗЛАР

Осмондаги юлдузлар
Ой бўламан, дейди.
Шу вақтнинг кампирлари
Қиз бўламан, дейди.
Арикдаги қурбақа
Мен оламан, дейди.
Карнайлатиб, сурнайлатиб,
Тўй қиламан, дейди.

ЧАРХИМ ҒУВ-ҒУВ ЭТАДИ

Чархим ғув-ғув этади,
Товуши Марғилон этади.
Марғилоннинг кизлари
Аччик олма экади.
Аччик олма пишибди.
Тор кўчага тушибди.
Тор кўчаси тор экан,
Йўлда баззоз бор экан.
Шу баззознинг кизлари
Шол кўйлакка зор экан.

ТУЛКИЧА

- Тулкича-ё, тулкича,
- Тунлар қайга борасан?
- Момом уйи бораман.
- Момонг сенга не деди?
- Ўтин териб кел, деди.
- Уйдан тердим ўн кучок,
- Қирдан тердим қирк кучок.
- Момонг уни не қилди?
- Нон ёпди ўчоқ-ўчоқ.
- Элга берди элакдай,
- Келинга берди келидай,
- Менга берди тирноқдай.
- Отиб урдим эшикка,
- Манглайи тегди тешикка.

* * *

- Тулкича-ё, тулкича,
- Тунда қайга борасан?
- Момом уйи бораман.
- Момонг сенга не берар?
- Эчки соғиб сут берар.
- Эчкисининг сути йўк,
- Улоғининг пути йўк,
- Кади¹сининг кети йўк.

ДИЛОН², ДИЛОН

- Дилон, дилон, дилони,
- Дилон нер³га борасан?
- Жоним кўзим дилони,
- Туриб нерга кетасан?
- Энди баҳор бўлибди,
- Момом кўргиси келибди.
- Чорбокчадан айланиб,
- Момомникига бораман,
- Момонг нима беради?
- Суту катик беради.
- Уни нерга кўярсан?
- Тос⁴ тепамга кўяман.

¹ Кади — қовоқ. ² Дилон — жону дилим маъносида. Бу қўшиқ Афғонистон ўзбек болалари қўшиғидан. ³ Нер — каер. ⁴ Тос — энг юқори.

— Ҳали нердан келасан?
— Уй саридан келаман.
— Қайси йўлдан келувдинг?
— Тепачадан келувдим.
— Тепачанинг устида
Дилон айтганин кўрдинг?
— Тепачанинг устида
Оқкина ўтовни кўрдим.
Оқкина ўтов ичида
Оқкина келинни кўрдим.
Оқкина келин олдида
Оқкина бешикни кўрдим.
Оқкина бешик ичида
Оқкина бувак¹ни кўрдим.
Оқкина бувак олдида
Оқкина жомни кўрдим.
Оқкина жомнинг ичида
Нақшин олмани кўрдим.

ГИЛДИР-ГИЛДИР ТОШ

Гилдир-гилдир тош,
Зардор каллапўш².
Бизлар кетиб борамиз,
Дугоналар, хўш.
Бизлар кетиб борамиз,
Дуо беринг, дугона.
Йўлга тушиб борамиз,
Дуо беринг, дугона.
Бир офтоба сув беринг,
Ича-ича кетайлик,
Бир саватда гул беринг,
Искай-искай кетайлик.
Зулфимизга қизил гул
Тақа-тақа кетайлик.
Кисса-кисса пистани
Чақа-чақа кетайлик.
Қизил-қизил қиз гули
Очилибди чаманда,
Чакнаб очилган гуллар
Сочилибди чаманда.

¹ Бувак — чакалок. ² Каллапўш — дўппи.

ЙИҒЛАМА-Ё, ЙИҒЛАМА

Лалай, лалай, боққи¹,
Дастагули соққи²,
Ҳожи кетарди Макка,
Кулоқларида халқа,
Халқаси тушиб колди,
Ўлтирди йиғламокқа.
Йиғлама-ё, йиғлама,
Илик чакиб бераман.
Отангинг киссасидан
Нукул³ олиб бераман,
Қурбаканинг бўйнидан
Пўпак такиб бераман.

ҚАЛДИРҒОЧ

Қалдирғоч,
Қанотинг етти кулоч.
Борасан,
Келасан.
Семурғ момом соқкинами?
Кўзлари берроқ⁴кинами?

ЗИНҒИРЧА⁵

Чучвара қайнайди-я,
Энам менга бермайди-я,
Ок танга, кўк танга,
Золим Зулайхо-я.
Зулайхонинг богида
Бир туп олича-я,
Оличага кўнибди
Битта зинғирча-я,
Зинғирчанинг оёқлари
Бўғим-бўғимча-я.

¹ Боққи — боқкин (карагин). ² Соққи — бир тўп. ³ Нукул — ширинликнинг бир тури. ⁴ Нақл қилишларича, қалдирғоч қишда семурғнинг қаноти тағига яшириниб, ўзини совукдан сақлар эмиш. шу сабабдан болалар семурғнинг кўзи яхши бўлиб қолдими, деб сўрашади. ⁵ Зинғирча — ари.

ОЙДИН ОПАМ — КЕЛИНЧАК

Рўмол тикдим, гулли-гулли,
Уртаси чойнак гули.
Тўрт бурчи турна тили,
Тевараги қизил гул.

Қизил гул кимга лозим?
Оғагинамга лозим.
Оғамга бермайдилар,
Пулини олмайдилар.

Сочимга тушди чийин¹,
Тўғри айтмоқлик кийин.
Айтмоққа тил бормайди,
Пешанамдан билмайди.

Ишлаганга тушмайди,
Бахтни бахтга кўшмайди.

АМАТ-О, САМАТ-О

Амат-о, Самат-о,
Дарвозангиз баланд тоғ.
Дарвозадан ошайлик.
Қалин гилам устида
Маржон ипак эшайлик.
Маржон ипак туйгунча,
Аваз маржон келгунча,
Аваз маржоннинг зулфи,
Темир қалъанинг қулфи.
Темир қалъа очилди,
Тугмаларим сочилди.
Тугмани тера-тера
Қанотларим қайрилди.
Қанот беринг, учайлик,
Остона²га тушайлик,
Остонанинг қизлари,
Қизил-қизил юзлари.
Ҳасан-Ҳусан уришди,
Қизил конга бўяшди.
Қизил конни ким ичди?
Ола гуржи³лар ичди,

¹ Чийин — чигал.

² Остона — бу ўринда: ҳовли маъноснда

³ Гуржи — ит.

Ола гуржи нега кочди?
Бориб хандакка кочди.
Хандак думидан тутди.

КУН ЧИКДИ...

Кун чикда, кулча пишди.
Момонинг оши пишди.
Бувимга қўйган ошни
Қарғалар чўкиб кочди.

Қарғага кесак отдим,
Қарға менга пар берди.
Парни атторга бердим,
Аттор менга ипак берди.

Ипакни қизга бердим,
Қиз менга қалпок берди.
Қалпокни бекка бердим,
Бек менга камчи берди.

Қамчини ерга урдим,
Ер менга шувок берди.
Шувокни қўйга бердим,
Қўй менга қўзи берди.

Қўзининг бақбақаси
Нону насиба берди.
Бу ризқимга кўнмадим,
Умримда ҳам тинмадим.

Емон куннинг қўлидан
Қайғу-ғамнинг мўлидан
Ҳасан-Хусан уришди,
Қизил қонга бўяшди.

Қизил қонни ким ичар?
Оққина гуржилар ичар.
Оққина гуржилар ичиб,
Бориб тоғларга кочар.

Тоғларни туман босар,
Пулдорларни ғам босар.
Устига зўр келганда,
Ўзини дорга осар.

ОЛА ТОЙ, ЙҮРҒАЛА, ТОЙ

Ола той, йўрғала, той,
Миниб Хуросон кетай.
Хуросоннинг йўлида
Отгинам ўлса, нетай?

Отимнинг ўлигини
Ишлаб бозорга сотай.
Банги-банги¹га сотай,
Аттор рангига сотай.

Бангининг отаси йўк,
Белида пўта²си йўк,
Қалпоқда пўпаги бор,
Атторда ипаги бор.

Йигитда ҳам йигит бор,
Мен севганнинг бўйи бор.
Не бир, не бир сўзи бор,
Қуралайдай кўзи бор.

Отам севмагин, деди,
Онам кўймагин, деди,
У ҳам мени севади,
Юраги ҳам куяди.

* * *

Отамдан ўтсаммикан?
Мен бориб тутсаммикан?
Отам сотайин, деди,
Пулга ботайин, деди.

Бечоранинг пули йўк,
Елбормоққа йўли йўк,
Юраги гул тилайди,
Айтмоққа дил тилайди.

Мундай хали юрт курсин,
Еши каттаси³ чирисин.

¹ Банги — нашаванд.

² Пўта — ялтироқ ипақдан тикилган белбоғ.

³ Бу ўринда: юрт бошлиғи маъносида.

Емонни ўлдирмайди,
Яхшини билдирмайди.

Пахта тўни тарпайиб,
Ок соколи сарпайиб,
Белга рўмол чирмайди,
Менга кўзи киймайди.

ҚАРИ БУВАМ КЕЛСИНЛАР

Офтоб чикди оламга,
Югуриб бордим холамга.
Хола, хола, кулча бер
Холам деди: «Чўпчак тер».
Чўпчак тердим бир кучок,
Нон пиширди бир ўчок,
Халкка берди миннохча¹,
Менга берди тирнокча.
Чиқиб урдим эшикка,
Бориб тегди тешикка.
Қари бувам келсинлар,
Малла тўнини кийсинлар,
Малла тўнини кийиб,
Бозоршаб²га борсинлар.

ОФТОБ ЧИҚДИ ОЛАМГА

Офтоб чикди оламга,
Югуриб бордим холамга.
«Хола, хола, нон», — дедим.
Пок³ бўлмаса ўлувдим.
Холам «Ноним йўк», деди.
«Бир кучок чўп тер», деди.
Бир кучок чўпчак тердим,
Қирк ўчок нон пиширди,
Нонни элтдим ичкари,
Ўзим чикдим ташкари,
Халкка элакча берди,
Менга тирнокча берди.
Югуриб бордим эшикка,
Тортиб урдим бешикка.

¹Миннохча — озгина маъносида.

²Бозоршаб — жой номи. ³Пок — сал.

Хали бувам келмасми?
Ок тўнини киймасми?
Қамчисини оволиб,
Азобини бермасми?
Қамчисининг ниши бор,
Учар-учар куши бор.
Учиб кетди ҳавога,
Қайтиб тушди дарёга.
Дарё суви қуриди.
Баликлари чириди.

ҚУРБАҚАЮ ҚУРБАҚА

— Қурбақаю қурбақа,
Нега бошинг бундақа?
— Қўк телпакни кўп кийдим,
Шундан бўлдим шундақа.
— Қурбақаю қурбақа,
Нега афтинг бундақа?
— Қўк кийгични кўп кийдим,
Шундан бўлдим шундақа.
— Қурбақаю қурбақа,
Нега эгнинг бундақа?
— Қўк чопонни кўп кийдим,
Шундан бўлдим шундақа.
— Қурбақаю қурбақа,
Нега оёғинг бундақа?
— Қўк этикни кўп кийдим.
Шундан бўлдим шундақа.

ХАКҚУ-ХАКҚУ БИЛАГУЗУК

Хакку-ҳакку билагузук,
Ўнг қўлмида ўн узук.
Тепдим, сандик очилди,
Тўрга бодом сочилди.
Бу бодомни тергунча
Кизил гуллар очилди,
Кизил гулнинг гунчаси.
Ширмой ноннинг кулчаси.
Ховлима-ховли юрсамчи,
Ховлима гуллар эксамчи.
Седана сепган нонимни
Қаймоққа булаб есамчи.

ОСТОНАНИНГ ОҚ ТОШИ

Остонанинг оқ тоши,
Янгамнинг қалам қоши.
Янгамсано, янгамсан,
Қийим бичар билмайсан,
Қийимингни кўтариб,
Хон олдига бормаيسان.
Хон олдида нима бор?
Учар-учар кушлар бор.
Учди-кетди ҳавога,
Қайтиб тушди дарёга.
Дарё суви курисин,
Баликлари чирисин.
Хасан-Хусан уришди,
Қизил қонга бўяшди.
Қизил қонни ким ичди?
Оқсоқол бобом ичди.

ЛАЙЛАК КЕЛДИ...

Лайлак келди, соз,
Қаноти қоғоз.
Биз тарафда ҳам
Бўлар энди ёз!

Зовурда бақа,
Патида така.
Лайлакни кўриб,
Дейди вақ-вақа!

Лайлақлар тутар,
Бақани ютар.
Сўнг қақирлашиб
Оламини тутар!

Лайлак келса, соз,
Бошланади ёз.
Сойда чўмилсак,
Бизга қандай соз!

ҲАПИНИ¹

Ҳапини, ҳапини, ҳапини,
Томга қўйдям шотини.
Шалдиروقдан гапирган
Шолдир² бобом хотини,
Гулдиракдан гапирган
Гулдир бобом хотини,
Кулган кулнинг хотини,
Жимийган³ жимнинг хотини,
Гапирган гапнинг хотини,
Элдан бурун гапирган
Элмуроднинг хотини,
Ҳап, оғзингни ёп,
Қулфи сенда,
Қалити менда.

ЯНЧИҚ ЯНЧИШ

Ойгалак⁴, ойгалак,
Ойнинг юзи дўнгалак.
Чух, жонивор, донни янч,
Сомонни қил минг бўлак!

Ойгалак, ойгалак,
Ойнинг юзи дўнгалак.
Янчиб бўлмагунингча
Сен ҳалагу мен ҳалак.

Ойгалак, ойгалак,
Ойнинг юзи дўнгалак.
Чух, тўхтама, жонивор,
Тўрвада жўхори бор!...

Ойгалак, ойгалак,
Ойнинг юзи дўнгалак.
Чух, жонивор!..

¹ Ҳапини — тақлидий сў: ҳап (жим тур) сўздан. ² Шолдир — кўп гапирадиган. ³ Жимийган — жим турган. ⁴ Ойгалак — Ойнинг гардиши.

* * *

Майда қилсанг, туздай қил,
Сочини ювган қиздай қил,
Майда, жонивор, майда,
Сомони сенга фойда.

ЖҲХОРИ ҚҲРИШ

ЖҲхорилар бҲлди ок,
ҚҲнма, шум кораялок!
Агар қҲнсанг, урайин,
БҲлар оёғинг чҲлок.
Хаю, хувв!

СЕЛ КЕЛДИ

Сел келди,
Селон келди,
Майсани босиб кетди.
Дехқонга худо берди,
Ханнотнинг уйи куйди.

ХАТЛАРДАН САТРЛАР

* * *

Хатим тамом бҲлгандир,
Оқ қоғоз ҳам тҲлгандир.
Хатоси бҲлса, кечиринг,
Ҳчирғич билан Ҳчиринг.

* * *

Қоғозга жойлаб сҲзим,
Конвертга солган Ҳзим,
Конвертга сиғмай Ҳзим,
Бекободда колган Ҳзим,
Ҳртоқжон, хатингизни
Кутаман, йҲлда кҲзим.

* * *

Хатим тамом бҲлгандир,
Дафтарим ҳам тҲлгандир.
Мен кутаман нигорон,
Жавоб ёзинг, Ҳртоқжон.

¹ Ханнот — олибсотар.

* * *

Ушбу хатни ёзган — Гул,
Ўқисин дўстим — Булбул.

* * *

Ариққа гул оқиздим,
Тутиб олинг, ўртоқжон.
Почтага хат ташладим,
Кутиб олинг, ўртоқжон.

* * *

Сизга ёздим дугона,
Ўқимасин бегона.
Емонини яширинг,
Яхшисини оширинг.

* * *

Хат ёзаман ўлтириб,
Варақларни тўлдириб,
Ўйлаб Сиз — ўртоғимни,
Хаёлимда йўл юриб.

* * *

Томга сепдим седана,
Териб есин бедана.
Сизга ёзган хатимни,
Ўқимасин бегона.

* * *

Бозорга боргим келади,
Писта олгим келади.
Сизни ўйлаб, ўртоқжон,
Хар кун кўргим келади.

* * *

Мунча гўзал исмингиз,
Ярашибди жисмингиз.
Ошаверсин илмингиз,
Узоқ бўлсин умрингиз...

* * *

Чап кўлимда соатим,
Ўнг кўлимда бурайман.
Дугонам Лолахонга
Узоқ умр тилайман.

* * *

Бориб салом айт, хатим,
Жавоб олиб қайт, хатим!..

* * *
Хат ёздим Сизга,
Сиз, гўзал кизга.
Чехрангиз ўхшар
Зухро юлдузга.

* * *
Бокка кирдим асталаб,
Боғ гулидан дасталаб.
Хат йўлладим, дугонам,
Бўлсин Сизга эсдалик.

КИТОБДАГИ БИТИКЛАР

Баланд токка тош отманг,
Бу китобни йўкотманг.
Бу китобни йўкотиб,
Яна уятга қолманг!

* * *
Бу китобни
олмангиз,
Сумкангизга солмангиз.
Билиб қолса
(Турсуной),
Кейин хафа
бўлмангиз.

* * *
Китоб билимга кондир,
Ой, юлдузга нарвондир.
Сўраб олинг, эгаси
(Эшматов Тошматжондир).

ЧАҚАЛОҚНИ ОВУТИШ

*Болани овутиш учун унинг турли
жойларига бармоқ теккизиб, охирида
бирини оҳиста босиб, дудутлайди.*

* * *
Болалар!
Қочинглар.
Қўчада
Машина
Келяпти,
ду-ду-дуг!

* * *

«Мана, мана» дегандан сўнг бурун кўрсатилади

— Вой, анови туяни,
Оғзи-боши куяни!

— Қани?

— Мана, мана!

Алдаппан, сулдаппан,
Эчкини думини юлвобман!..

— Вой, анови итни,
Кулоғида битни!

— ...

(Тополмай аланглайди)

— Мана, мана!

Алдаппан, сулдаппан,
Эчкини думини юлвобман!..

— Анови сичконни кара,
Нега кулоғи яра?!

— ...

— Мана, мана!
Алдаппан, сулдаппан,
Эчкини думини юлвобман!..

* * *

Она боласининг бармоқларини ушлаб, куйидаги овутмачокни айтади. Энг охири сўзни айтиб, боласини қитиклайди.

Бош бармоқ,
Баланд ўрдақ,
Сурший — сурмақ,
Турмий — турмақ,
Кичкина бармоқ.
Бор, ўғлим,
Инак¹ келтир.
Инакни келтирсанг,
Қаймоқ бераман,
Инакни келтирмасанг,
Тўкмоқ.

* * *

Ху-я, ху-я, ху-я!
Толқонингни ту-я!

¹ Инак — сигир.

Толконингдан бермасанг.
Ўтда ёниб ку-я!
Туя янтоқ ейди,
Мушук миёв дейди.
Эчки сакрар тоғда,
Алижон ўйнар боғда.
Ху-я, ху-я, ху-я!
Толконингни ту-я!
Чумчуқлар чиркиллайди,
Кеч бўлганга ўхшайди.
Кўй-кўзилар: «баа!» — дейди,
Оч колганга ўхшайди.

Ху-я, ху-я, ху-я!
Толконингни ту-я!

Алитойнинг бешиги,
толдан эмас, арчадан.
Алитойнинг ўзиям
Эсли бола барчадан.

Ху-я, ху-я, ху-я,
Толқонингни ту-я!..

АЙТИШУВ

- Арғамчи де-чи!
- Арғамчи.
- Қачон урдим, ёлғончи!

* * *

- Кучук де-чи!
- Кучук.
- Қара, бурнинг пучук.

* * *

- Ой дегин-чи!
- Ой.
- Оғзи-бошинг лой.

* * *

- Чакмок де-чи!
- Чакмок.
- Сен ўзинг ғирт ахмок.

* * *

- Бир дегин-чи!
- Бир.
- Нега бўйнинг кир?

* * *

- Тўшак де-чи!
- Тўшак.
- Сен гап уқмас эшак.

* * *

- Салимжон, Салимжон!
- Лаббай.
- Бетингизми ё қозоннинг қуясими?
- Ҳалимжон, Ҳалимжон!
- Ҳовва.
- Бурнингизми, войваякнинг уясими?
- Салимжон, Салимжон!
- Лаббай.
- Қулогингизми, ертўланинг эшигими?
- Ҳалимжон, Ҳалимжон!
- Ҳовва.
- Кўзингизми ё пўстакнинг тешигими?
- Салимжон, Салимжон!
- Лаббай.
- Оғзингизми ё сув ўйган ўрами?
- Ҳалимжон, Ҳалимжон!
- Ҳовва.
- Сочингизми ё ел урган шўрами?
- Салимжон, Салимжон!
- Лаббай.
- Бўйнингизми ё чойнакнинг совоғ¹ими?
- Ҳалимжон, Ҳалимжон!
- Ҳовва.
- Юзингизми ё тўйнинг чарх товоғими?
- Салимжон, Салимжон!
- Лаббай.
- Яхшиликда икковимиздан зиёда йўк!

¹ Совоғ — банд.

- Халимжон, Халимжон!
- Ховва.
- Нимасини айтасиз, дунёда йўк!

* * *

- Осмондаги ой,
- Мулла Турғунбой.
- Нима дейсиз?
- Нима еяпсиз?
- Олма еяпман.
- Менга ҳам беринг.
- Мархамат,
- Мана, об кўринг.

СОТТИВОЙ СОТДИ

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Отини сотди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Молини сотди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Қўйини сотди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Уйини сотди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Итини сотди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Битини сотди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Э, музлаб котди.
- Нимага котди?
- Ишламай ётди.

- Соттивой сотди.
- Нимани сотди?
- Ўзини йўкотди.

* * *

Умидахон ой,
 Ўнг кўлида чой.
 Чап кўлида нон.
 Вой,
 Лабларида лой!..

Озодахон ой,
 Рост кўлимда чой.
 Чап кўлимда канд,
 Хой,
 Лабимдаги мой!..

ҲУШЁР БУЛ

- Карим қаёкка борди?
- Олатокка борди?
- Салим қаёкка борди.
- Қизил бўёкка борди.
- Балли!

- Какку кўкка учдими?
- Какку кўкда учди.
- Бақа кўкка учдими?
- Бақа кўлга тушди.
- Балли!

- Бўри узум ейдими?
- Бўри кўзи ёйди.
- Тулки совуқ ейдими?
- Тулки совуқ ёйди.
- Балли!

- Булбул чўлда сайрарми?
- Булбул боғда сайрайди.
- Бургут сувда сузарми?
- Бургут тоғда яйрайди.
- Балли!

- Илон узум ейдими?
- Илон узум ёйди.

— Э,э!..

Ахмок шундай дейди.

* * *

— Дада, хорманг,

Ишга борманг.

Мени кўтаринг,

Кака¹ оберинг.

— Канакасидан?

— Шоколадидан.

— Шоколади аччик,

Юрагингга санчик.

* * *

Урага сичқон тушди,

гулдур гул!

Оғзингга кулф!

Ким гапирса,

Отавой жиннининг хотини.

- 1- бола: Осмондан тушдим кўрпа-тўшагим билан
Тагимда йўрға эшагим билан.
- 2- бола: Осмондан тушдим чигитдек бўлиб,
Сен билан чандиш² аман йигитдек бўлиб,
- 1- бола: Қайрағоч, чандиша олмасанг, йўкол, қоч!
- 2- бола: Тут, жавоб бера олмасанг, дамингни ют!
- 1- бола: Отангиз аллопмиди, оғзингизни қопдек лаб
уриб³ кўйибди:
- 2- бола: Отангиз кассобмиди, терингизни тилиб-
тилиб сотмокчи бўлиб юрибди.
- 1- бола: Онангиз ун элаганмиди, бошингизга гарди
ёпишиб қолибди.
- 2- бола: Онангиз қиём пиширганмиди, бурнингиздан
чиққунча ялаб олибсиз.

ҲАЗИЛЛАР

Ҳило-ҳилоли,

Ун беш килоли.

Анув кизни қаранглар,

Бунча чиройли.

¹Кака — ширинлик; меваларга нисбатан ҳам қўлланади.
²Чандиш — олишиш. ³Лаб урмоқ — осялмоқ.

* * *

Онасининг кўзмунчоғи,
Отасининг овунчоғи,
Бувисининг қўзичоғи,
Опасининг қўғирчоғи.

* * *

Ҳамма ўғилни гул десам,
Қизил гулга ўхшамас.
Ҳамма қизни қиз десам,
Раънохонга ўхшамас.

* * *

Ана-ана онаси,
Қизил гулнинг донаси,
Отасию онасининг
Эркагина боласи.

* * *

Қалдирғоч ғоч-ғоч,
Эшигингни оч-оч.
Эшигингни очмасанг,
Писта-бодом сочмасанг,
Ош-қатиғинг ичаман,
Чўлга қараб қочаман.
Чўлнинг йўли ингичка.
Энди кирдим ўн учга.

* * *

Чумчук донимни еб кетди,
Эртага келаман деб кетди.
Эртасига қарасам,
Келмайман деб учиб кетди.

* * *

Гулдур-гуп,
Оғзим кулф,
Ким гапирса,
Оғзига чўп.

* * *

Бака-бака банг,
Дор ўйнанг.
Дордан йиқилиб,
Йиғлаб юрманг.

* * *

Куёним, куёним,
На бўлди?
Касалга ўхшаб ётибсан?
Бир ўрнингдан турсанг-чи!
Юз-кўлингни ювсанг-чи!
Битта ўйнаб берсанг-чи!

* * *

Чирмандамиз пақ-пақа,
Ўйинчимиз тошбақа.
Тошбақага тушгач пул —
Хаммаси ўтмас чақа.

* * *

Кўлимда дафтар,
Осмонда каптар.
Ана бу кизни қаранглар,
Чўчкадан баттар.

* * *

Бўтакўз ака-ё,
Бўйнинг чўз, ака-ё,
Энди сенга шерик йўқ,
Умид уз, ака-ё!

* * *

Отингиз отдор экан,
Туймангиз қатор экан.
Ул туймани ечгунча,
Ой бориб ботар экан.

* * *

Хайит опам туғибди,
Оқ кўйлагин ювибди.
Оқ теракка илибди,
Бойнинг ўғли кўрибди,
Ичи куйиб ўлибди.

* * *

Тов¹ га қараб тош отдим,

¹Тов — тоғ.

Менинг оғам симбот¹ли.
Симботи сойга тушди,
Суксур бўйли жон оғам
Келиб ховлимга тушди.

* * *

Том устида беш буғдой,
Донасидан ўргилай.
Укам оти Қудратжон,
Боласидан ўргилай.

* * *

Садаға соттик² бўлайин,
Ошингга катик бўлайин.
Уйингга меҳмон келганда,
Кўрпача-ёстик бўлайин.

* * *

Том устида беш буғдой
Илоё сомон бўлғай.
Эл ичида укажоним
Илоё омон бўлғай.

* * *

Қизим, кизим кизомади,
Нега сочи узомади?
Ювомади, таромади,
Онаси каромади.

* * *

Йиғлама, киз, йиғлама,
Илик чакиб бераман.
Тошбаканинг бўйнига
Мунчок такиб бераман.

* * *

Қорда қарға чўмилди,
Иккала кўзи юмилди.
Мушук миёвлаб борганда,
Кўсов билан қувилди.

¹ Симбот — гавда. ² Соттик — сотилган; бу ўринда: сада-
ганг бўлай маъносиди

* * *

Минишга улов бўлса,
Қиш келди, олов бўлса,
Совуқ қаттик, қор қалин,
Қўй ёғли палов бўлса.

* * *

Бойнинг неси камийди,
Чалпак берсанг емайди,
Қишда бўрдоқи ейди,
Не келса муни¹ дейди.

* * *

Мошовага мош керак,
Мушдай, мушдай гўшт керак.
Мошовани пиширинг,
Иссиқкина туширинг.
Чол бобони чақиринг,
Қорнини гупдай² шиширинг.

* * *

Анаву болани-я,
Қўзи олани-я,
Хом ошқовок,
Елпиштовок.

* * *

Шафтоли пишди,
Тагига тушди.
Хомини уздим,
Дадам уришди.

* * *

Қўғирчоғим Наташа,
Еб кўйибди кўп каша.
Энди нима киламиз?
— «Тез ёрдам» чақирамиз.
— Алло, алло, дўхтиржон,
Оғриб қолди бир одам.
Унинг исми Қўғирчок,
Фамилияси — Ўйинчок!

¹Муни — буни; бу ўринда: меңга маъносида. ²Гупдай — катта (қилиб).

* * *

Карим китоб ўқийди,
Хар-хар ердан чўқийди.
Мазмунини сўрасанг,
Бўтқа жавоб тўқийди.

* * *

Карим баён ёзади,
Ўқиб кўнглинг озади.
Хати хунук — ажи-буж,
Хатолари гижу гиж!..

* * *

Акам минар
«Волга»,
Қараб юрар
Йўлга.
Йўл қоидани
Бузма,
Тушиб қолма
Қўлга!

* * *

Шоқосим мерган,
Бир кўзингни қис.
Отолмасанг милтик,
Гўнгхонага пис.
Гўнгхонадан тур,
Ит бўлиб югур!

* * *

Тракторим тир-тир,
Қир устига юр-юр.
Қирда қиёк терамиз,
Томирини қир-қир.
Қирга қовун экамиз,
Шамол бўлсин ғир-ғир,
Қовун пишса, ташишга
Югурасан зир-зир,
Тракторим тир-тир.

* * *

Оллохумма орин,
Тўймай қолди корин.

Ҳамманики лик-лик,
Бизнинг қорин ярим.
Бой боласи бойвачча,
Оқ сақич чайнар саквачча.
Сақич сўрасанг, бермайди,
Қизболачасига қарғайди.

* * *

Бедана айтар битбилдик,
Қулчатойни кўп қилдик.
Келади деб обқўйдик,
Келмовдингиз, еб қўйдик.

* * *

Боки бакалок,
Хом ошқовок.
Юзлари ловок¹,
Елпуғич товок.
Дарс тайёрламас,
Ўқишда қолок.
Тенг-тўшидан ҳам
Олмайди сабоқ.
Овлайди чавок²...
Чавоғи қочди,
Топган-топалок.

* * *

Сотволди милтиқ
Сотволди.
Осмондан ўрдақ
Отволди.
Ўрдағи чўлга
Қуюлди³.
Сотволди кўлга
Югурди.
Кўлга етолмай
Сотволди
Бакани кўриб
Етволди.
Бақалар сайраб
Вақиллар.

¹ Ловоқ — осилган. ² Чавоқ — майда баллиқ.

³ Бу ўринда: пастга тушиди маъносида.

Сотволди кўркиб
Шакиллар.

* * *

— Ассалому алайкум,
Бойвачча.
Унг кўлингизда
Тўппонча.
«Пах!

Пух!»

Отасиз,
Нега юмалаб
Етасиз?

— Бизлар ботир,
Бойвачча.
Унг кўлимизда
Тўппонча.
«Пах!

Пух!»

Отамиз,
Бакадан кўркиб
Етамиз!

* * *

Беданажон, бедана,
Бўлма мендан бегона.
Дон берай,
Сув берай,
Чигиртка, тарик берай,
Кесак солай тўрковокка,
Сен зўр бергин,
«вой-ва-лок»қа.

* * *

Лола,
Бола,
Кўзинг
Ола.
Нега
Доим
Ишинг
Чала?!

* * *

Анвар ебди каймоқ,
Оғзи бўбди баймоқ¹.
— Сигирга ўт сол! — деса.
Оёғимиш маймоқ.
— Бузок сузар, — дебди,
— Ипни узар, — дебди.
Шунда сигир:
— Қаймоқ
Ичинг бузар! — дебди.

* * *

Станцияда ўтирсам,
Дадам келиб қолдилар.
— Ҳорманг, дада! — деб айтсам,
— Балли, қизим! — дедилар.

* * *

Отни ясатиб кўйдим,
Йўлга каратиб кўйдим.
Армиядаги акамга
Булбул сайратиб кўйдим.

* * *

Бўлар бола бошидан,
Қатъи назар ёшидан.
Агар ишга буюрсанг,
Ҳар кўнгилни хуш қилар.
Бўлмас бола бўш бўлар,
Йигирма бешда ёш бўлар.
Агар ишга буюрсанг,
Уй айданиб «туш» қилар.

ЛАҚАШИКИЛДОҚ

Аравада онаси,
Лақашикилдоқ.
Қорнида боласи,
Лақашикилдоқ.
Эл оғаси бойтеват,
Лақашикилдоқ.
Салласи бошда сават,

¹ Баймоқ — қийшиқ.

Лақашиқилдок.
Бойбува гўшна банги¹,
Лақашиқилдок.
Чоракорлари ханги,
Лақашиқилдок.
Бойбуванинг қизлари
Лақашиқилдок.
Гўрага бошқоронғи,
Лақашиқилдок.
Тебранади-ё,
Тебранади.

От қочирдим олисдан —
Лақашиқилдок.
Епиқлари қумушдан
Лақашиқилдок.
Рўза тутиб бой бува,
Лақашиқилдок.
Бош кўтармас болишдан,
Лақашиқилдок.
Ховлисида хандалак,
Лақашиқилдок.
Банд (ин) бериб пишибди,
Лақашиқилдок.
Ҳеч кимига егизмай,
Лақашиқилдок,
Бари ичи тушибди.
Лақашиқилдок.
Хасис кўнглида ҳасад,
Лақашиқилдок.
Ерилсин боғлаб посод,
Лақашиқилдок.
Араваси ларзон,
Кетди моли арзон,
Тебранади-ё,
Тебранади!

ТЕРМА-ТЕГИШМАЧОҚЛАР

Фотиха, форин,
Тўймади корин.
Бўлсайди норин,
Тўяр эди корин.

¹ Гўшна банги — ўта нашаванд.

* * *

Фотиҳа форин,
Тўйди қорин.
Ошдан қолди қозонда,
Иситиб берасиз азонда.

* * *

Қўшиғим қўшиқ,
Томоғим тешиқ.
Бир тўғрам нон берсанг,
Айтаман қўшиқ.

* * *

Шокирхўжа шўх,
Қўлларида (чўғ).
(Кесак) ялайди,
Вой эси йўк!

* * *

Маъмур пучук,
Лабиди учук.
Думи кесилган
Малла кучук.

* * *

Потма пучук,
Лабиди учук.
Тўйида келар
Бешта кучук.

* * *

Ҳой киз бола,
Менга бир қара.
Қўлингни ювиб,
Сочингни тара.

* * *

Йиғловук, йиғловук,
Мушукнинг бети тирновук.

* * *

Шарифахон ой,
Яхшиликка бой.

Яхшилигидан
Осмондаги ой.
Қўлларида гул,
Оғзига-чи, мой.

* * *

Рашид ола кўз,
Бўйнингни чўз.
Сенга ўйин йўк,
Умидингни уз.

* * *

Олмани отдим отганга,
Сим каравотда ётганга.
Сим каравоти сирғанчик,
Карим эшак қизғанчик.

* * *

Карим йиғлоқи,
Бошида шохи.
— Шохи бор нима?
— Эчки тиррақи.

* * *

Аканг ботир,
Оламга татир.
Соясидан қўрқиб
Жойида писиб ётир.

* * *

Мамасоли макка,
Чўкилайди ҳакка.
Орқасидан кувла,
Ўтинхона пакка¹.

* * *

Менинг акам раис,
Оберади майиз.
Обермаса майиз,
«Ну, погоди, Заяц!».

¹ Пакка — белгиланган жой, марра.

* * *

Алдамчи ол,
Аравада кол.
Араванг синсин,
Нафсинг тинсин.

* * *

Ўпкаласанг, ўпка,
Илиб олай чўпга.
Илиб олиб чўпга,
Кўз-кўз қилай кўпга.
Ўпкаласанг, ўл,
Лойни йиғиб бўл!

* * *

Қосим ака, қалайсиз?
Қаймоқ берсам, ялайсиз.
Ўйингизга борганда,
Бобов бўлиб талайсиз!

* * *

Чақимчига чакса сўк,
Қайтиб келса, у ҳам йўк.

* * *

Айтамиз, айтамиз,
Айтиб кўйсақ,
Қайтасиз¹?

* * *

Айтсанг, айтавер,
Аҳмаджонга тегавер,
Аҳмаджоннинг пулига
Атлас олиб киявер.

* * *

Бедана айтар битбилдик,
Қулчатойни кўп қилдик.
Келасиз деб обқўйдик,
Келмовдингиз, еб қўйдик.

¹Қайтасиз — қандай оиласи маъносида

Безгак шамол кел, кел,
Яланғочга кўн, кўн.
Яланғочни яланг қил,
Кулоғини гаранг қил.

* * *

Оймома,
Боймома,
Кулча ташла,
Хой, мома!

* * *

Олича аччик,
Юракка санчик.
Бизга ўйин бермаган
Олим кизғанчик.

* * *

Самовар саккиз,
Икки кам ўттиз.
Ўйинга чидамас
Кўзлари лўк киз.

* * *

Бокка кирсам, бобом йўк,
Уйга кирсам, момом йўк.
Келин қочиб кетибди,
Хамир ачиб кетибди.

* * *

Бўзалоқ¹ чикди ўрмондан,
Пичоқ олди кармондан.
Пичоғини ўқталди,
Шу билан ўйин тўхтади.

* * *

Ассалом алайкум, дўхтир,
Бизда касал йўқдир.
Сиз келасиз эшикдан,

¹ Бўзалоқ — ўйин бузуки кабиши

Биз қочамиз тешиқдан.
Бизлар шундай ботирмиз,
Уқолдан қўрқаётирмиз.

* * *

Дангасага тегманглар,
Юзини ҳам кўрманглар.
Ақлингиз бўлса агар,
Ялқов билан юрманглар.

* * *

Дангасага иш буюрсанг,
Сенга ақл ўргатар.
Бир лаганда ош келтирсанг,
Сендан олдин кўл чўзар.

* * *

Ҳой бола, ҳой,
Оғзингга мой.
Отингни айт,
Отвораман,
Айтмасанг ушлаб,
Сотвораман.

* * *

Отим от,
Пешанамда хат.
Хатдан билиб олсанг,
Оғзингга новвот.
Агар била олмасанг,
Ботқоққа бот!

* * *

Билволдик, билволдик,
Эчкини думини юлволдик.
Эчкининг думидан қон чикди,
Ўйиндан ўк чикди.

* * *

Акам Анжонга кетди,
Тилла маржонга кетди.
Тилла маржон аямга,
Салом беринг соямга.

* * *

Ҳалинчак учдим,
Юлдузларни кучдим.
Мана сенга, укажон,
Ўйинчок олиб тушдим.

* * *

Олатокка бораман
От ўйнатиб.
Ёнбошимда милтиғим
Ялтиллаптиб.
Куён отиб келаман
Питиллатиб,
Пишираман қозонда
Биқиллатиб.

* * *

Бака, бақа, бақалок,
Нега бошинг япалок?
— Мен урушда бўлганман,
Темир каска кийганман,
Шунинг учун япалок!

* * *

Ҳалима холам ўтирди,
Қаймоққа нон ботирди,
Енига мушук келганда,
Бурнига чертиб котирди.

* * *

Иш ёқтирмас олифта,
Ғанингиз куйган латта.
Кўпчиликнинг ичида
Шармандасиз, албатта.

* * *

Вақир-вуқир қурбақа,
Вақирламай тур, бақа.
Равшанлардай уришмай,
Ширин суҳбат қур, бақа.

* * *

Латиф латта,
Бўлсанг катта.

Товукдан ҳам
Ейсан шатта.

* * *

Каримбой хат ёзади,
Кўрсанг кўнглинг озади.
Ўқиб бўлмас, ажи-бужи,
Хато қайнар гижу гиж.

* * *

Пашша, пашша, пашша,
Пашшани қириб ташла.
Эсинг бўлса, эп қилиб,
Озода бўлиб яша!

* * *

Беданам учди,
Бедапояга тушди.
Беданинг барги
Шамолга учди.

* * *

Саида сув ташийди,
Чаккасини кашийди.
Ўсмаси ўчмас сира,
Ўтган йил ҳам ашийди¹.

* * *

Мен саҳарлаб тураман,
Ҳовлини супураман.
Гулзоримиз оралаб,
Маза қилиб юраман.
Лола ухлар пиш-пиш,
Қовоғида муштдай шиш.

* * *

Елкамда погоним,
Енимда наганим,
Бошимда фуражка,
Мен офицер бўламан,
Тушасанми курашга?

¹Ашийди — шундай эди маъносида.

Ойи, ойи, холам келди,
— Қани, қани?
— Мана, мана.
— Эсонмисиз, омонмисиз?
Қопга тикқан сомонмисиз?
Орқа-боши (нги)з оловдек,
Дамлаб қўйган паловдек.
Тақ-тук тасаддик,
Тақ-тук тасаддик.

* * *

Оймома айёр,
Чилиминг тайёр,
Уйингга борсам,
Итинг қопади.
Яшириниб турсам,
Искаб топади.

САВОЛ-ЖАВОБЛАР

* * *

— Қарим қайда?
— Учиш жойда.
— Қайга учар?
— Ойга учар.
— Нима билан?
— Кема билан.
— Командир ким?
— Шер амаким.
— Қачон кетди?
— Ойга етди.

* * *

— Қим одамга қараб эснайди?
— Мушук.
— Қим одамга қараб керишади?
— Кучук.
— Қим одамга салом бермай ўтади?
— Хўтик.
— Қим одамни «Бир, икки!..» —
деб санайди?
— Товук.
— Шунинг учун уларнинг афти?
— Совук!

* * *

- Нега унинг юзи иссиқ?
- Яхши бола.
- Нега унинг шиқти¹ совук?
- Емон бола.
- Нимага у ёмон бола?
- Қўзи ола.
- Қўзи ола бўлса нима?
- Иши чала.
- Одоби-чи?
- Феъли ёмон, тантиғ-найниғ²...
- Нима дейиш керак унга?
- Эсингни йиғ!

* * *

- Осмондаги ой,
Саидазим бой,
Нима еяпсан?
- Олма еяпман.
- Менгаям бер-чи?
- Аям уришади.
- Аянг ўлсин.
- Худо сакласин.
- Ховлини супур,
Лўли ўйнасин.
- Қозонингни юв,
Гўжа қайнасин.

ЭКИН ҚЎРИШ

Уйинг куйгур чумчуқлар
Жўхоримни еб кетди.
Тўймай, яна у суклар
Эртага келаман деб кетди.
 Хо-хув, гала-гала.
 Хо-хо, гала!

Келмай ўлгир чумчуқлар,
Тол бошида бола очар.

¹ Шиқти — кўриниши.

² Найниғ — айниган.

Боласидан бермасдан,
Кетмонтепага ола кочар.
Хо-хув, гала-гала,
Хо-хо, гала!

РАМАЗОН ҚЎШИҚЛАРИ

Рамазон айтиб келдик
эшингизга,
Худойим ўғил берсин
бешигингизга.
Мўраласак, мўрингиздан
тутун чиқар,
Бизга деган қатламангиз
бутун чиқар.
Бутун чиқса, шу хонадон хайрли
эшик,
Шу эшикка буюрсин
тилла бешик...

* * *

...Бойбуванинг тутуни
куюк чиқар,
Козонидан бизга куйса,
суюк чиқар.
Суюкниям махтал бўлиб
кутиб турдик,
Жаврай-жаврай тупугимиз
ютиб турдик.
Бермаса бермасин-э,
бемор ўлсин,
— Анка!
— Санқа!
— Козони тўла манқа!!

* * *

Рамазон айтиб келдик эшигингизга,
Кўчкордек ўғил берсин бешигингизга.
Ўчокда кул, ҳамёнда пул,
Чиқара колинг бир сўм пул.
Борми жавоб?
Йўқми савоб?

(Совға-салом олингандан кейин.)
(Ханифахон) яшасин,
Устига баҳмал таш(л)асин.
Хар бозорга борганда,
Авлиёлар кўлласин.

БАРОТ ОЙИ ҚУШИГИ

Ойи, ойи,
Барот келди,
Билдингизми?
Идиш-оёқ ювдингизми?
Идиш-оёқ ювилган жойга
Дуои салом!

ТУШГАН ТИШНИ ТАШЛАБ ЮБОРИШ ПАЙТИ,

* * *

Кемшик, кемшик бўлмайман,
Беданага емшик бўлмайман.
Эски тишим ўзингга ол,
Менга янги тишимни бер...

Ол, эски тиш,
Бер янги тиш.
Товук гўштга боқмайман,
Тошдай данак чакмайман...

ШАМОЛ ЧАҚИРИШ

Фарамларни яйратиб,
Увотга босиб кўйдим.
Елкасига игна санчиб,
Қурбақа осиб кўйдим.
Ҳайдар, шамолингни олиб кел!

Ҳовузлар сасиб кетди,
Бақатўн босиб кетди.
Бой бува соқолидан
Бир тутам осиб кетди.
Ҳайдар, шамолингни олиб кел!..

САНАМАЛАР

Хакалакам,

Дукалакам.

Чори

чамбар

Бири

анбар.

Ота кўзи тоғда,

Юмалади боғда.

* * *

Бир, икки,

Олма (чикки).

Сафар ойи.

Сарик чумчук,

Боғда турмай

Тез учиб чик!

* * *

Хакалакам,

Дукалакам.

Чори

чамбар,

Бири

анбар,

Ола қушим кайда?

Ола-була тоғда.

Сан тур, ман чик!

* * *

Бир, икки деб ким айтди?

Битта қари чол айтди.

У чол чилим чеккандир,

Чўлга наша эккандир.

Истак,

мистак.

Ким (чопди)?

От (чопди).

Отнинг қорни ерга тегди.

Тушди, чикди!

* * *

— Почта, почта,
Номеринг нечта?
— Ишонмасанг
Санаб кўр:
Бир, икки,
 уч,
 тўрт.
Беш,
 олти,
 етти...
Етаклаб кетди.

* * *

Гий-гий-гия,
Чумчук уя.
Чумчук кочди,
Тоғда бола очди.
Болалари кўп бўлсин,
Дадамнинг пули кўп бўлсин!
Куф!
Суф!

* * *

Бир, икки,
Етти, саккиз,
Тўккиз, ўн —
Телефон.
Телефоннинг номери,
Уч, тўрт, тўксон.
Чакиртирсам,
Йўксан!

* * *

Олов-олов,
Ялов-ялов.
Тўйхонада
Пишди палов.
— Холанг қани?
— Кетди холам.
— Қайга кетди?
— Уйга кетди.
— Ош емади?
— Егиси йўк.

— Сўз демади?
— Дегиси йўқ.
— Йўқми тоби?
— Соппа-соғ.
— Е сен чаток,
Е мен чаток.
Қайтариб кел,
Жўна тезроқ!

* * *

Икки балик сув ичади,
Қолганини ким ичади?
Лик,
Бик,
Сен кол,
Сен чик.

* * *

— Аммам кизи қаёқка кетди?
— Токка кетди.
— Қачон келади?
— Ёз келади.
— Сен чик,
— Сен кол.

* * *

Аллам,
Баллам,
Хўжа каллам,
Мушки анбар,
Сен чик,
Сен тур,
Гулдур гуп.

Бир,
Икки,
Ўн олти,
Ўн олтини
Қим айтди?
— Ўн олтини
Мен айтдим.
Ишонмасанг, санаб кўр.

ЎЙИНЛАР

БАРМОҚ БУКИШ

Бошмалдок!
Қорамалдок!
Ўрта терак.
Ўғри — беномус,
Кичкина — гўдак!

* * *

Бозор бораман,
Бирга бораман,
Том тешаман.
Бўғча ўғирлайман,
Худодан кўркаман.

* * *

— Юр, юр!
— Қаёкка?
— Ўғирликка!
— Қўлга тушамиз...
— Оламизу кочамиз!
(*Тугилган муштни кўрсатиб*)
— Мана буни ейсан!

ДУППИ ДАНАК

Данагим данак,
Дўппи данак.
Сочилиб туш,
Битта колмай,
Очилик туш,
Хўп-па!

ҲАММОМПИШ

Ҳаммомпиш,
Ҳаммомпиш.
Ҳамманикидан
олдин пиш.
Ҳаммадан олдин пишмасанг,
Бузилиб, кет,
ўйилиб туш!..
Ҳаммомпиш...

АДАШИШ

Девона дейди: «Хак дўст!»
Отига пўстак ёлпўшт,
Елкада хуржун
халтаси.

Узуними, калтаси?

* * *

Вассажуфт уй солармишсиз,
Бозордан ёғоч олармишсиз.
Биз иккимиз кўштерак,
Қайси биримиз керак?

ОТЛИҚЛАР ҚЎШИҒИ

(Уйинда голиб чиққан тўп аъзоси ютқазган тўп аъзосига опичиб миниб кетаётиб айтади.)

Эшагим эш,
Кучингга беш.
Айилингни тортай,
Бугдойимни ортай.
Тегирмонга юр,
хих-хих!

Ерга тегизма,
хих, харом
ўлгир!

МҮРИ-МҮРИ

(Топган команда тополмаган команда болаларини белгиланган маррагача миниб боради.)

- Мўри-мўри.
- Така мўри!
- Кимнинг мўриси?
- Расул тоғанинг.
- Йўқ.
- Мўри-мўри.
- Така мўри!
- Кимнинг мўриси?
- Ғиёс аканинг.
- Гирр!

ТУФАЙЛАК¹

- Сайрам хола, сайраб беринг.
- Беш тийинга ўйнаб беринг.
- Пакка пойлаган,
(Бурни) қонаган.
- Тутолмайди кал-кал,
Тутолмайди кал!..
- Сайрам хола, сайраб беринг!

* * *

Миёв-миёв мушугим,
Ахмадали қийшиғим.
Бугун сичқон тутолмай,
Оч қолди шўртумшугим.
Ушлаб олинг,
Ушлаб олинг!..

ТЎП УЙНИ

Тўпим тўп-тўп этади,
Марғилонга этади.
Марғилоннинг қизлари
Аччик олма этади:

Вой белим,
Упо белим.
Диқи-диқи

хўп!²

Олма пишганда келинг,
Тагига тушганда келинг.
Сочим учи қўнғирок,
Белимга тушганда келинг.

Вой белим,
Упо белим.
Диқи-диқи,

хўп!

Айланаман,
ўргиламан,
Марра олган дугонангиз

¹Туфайлак — ўйин бошланиб, тугалланадиган жой, марра.
²Хўп — ундов сўз.

Мен бўламан.
Вой белим,
Упо белим!

ОК ШОЛИ, КҮК ШОЛИ

- Ок шоли,
Кўк шоли.
- Ок шolini оқлайлик!
- Кўк шolini кўклайлик!
- Гуручидан Ойхоннинг
Тўйигача саклайлик!
- Хўпп!
- Хўпп!
- Ок шоли,
- Кўк шоли!!

КИМУЗАР

Кўллариди кизил гул
Яшнаб келади.
Таглариди дулдул от
Кишнаб келади.
Кўллариди кетмони
Чопиб келади.
«Волга»сига ок шоҳи
Епиб келади.
Кўлтиғиди китоби,
Ўкиб келади.
Кўлиди қалам, кўшиқлар
Тўкиб келади.
— Қарс-курс чакмок,
Ким кеч қолса, аҳмок!

ОВУТИШ

*(Уйин қатнашчиларидан бирортаси
зарб еб йиғласа, уни овутиш учун
айтилади.)*

- Ким олди қоғоз?
- Осмондаги ғоз!
- Ким ўйинда йиғласа,

(Эшаги) бўғоз!
— Кулди! Кулди! Кулди...
Кулворди!!
Ҳознинг қорнидан
илворди!..
— Жой-жойингга,
Мин тойингга!

ТҮПТОШ

Бирамагим — биру,
Икамагим — икки,
Учамагим — учу,
Тўрамагим — тўптош.
Бешамагим беш ёш.

* * *

Сечир,
сечир.
Енига кўйсам,
Шипир.
Отки,
Кутки,
Чаппа-чилон,
Илло, илон,
Арра,
марра,
Бўйнингизга бир марра!

ЧУМОЛИНИНГ УЯСИ

Чумоли,
чумоли,
Чумолининг уяси,
Мискўзанинг куяси.
Тилла сандик очилди,
Ичидан бодом сочилди.
Бодомини тергунча
Қанотларим қайрилди.
Қанот беринг, учайлик,
Сирдарёга тушайлик.

Менга райхон,
Сенга ялпиз.

Игна-бигиз,
Сенга жуволдиз.
Менга ёғи,
Сенга мугиз.

Игна-бигиз,
Сенга бигиз.
Менга арслон,
Сенга тўнғиз.

Игна-бигиз,
Сенга жуволдиз.
Элак-элак,
Қолдингиз ёлғиз!

КИМУЗАР

Карим камонга кетди,
Собир сомонга кетди.
Толиб, Теша — иккови
Икки томонга кетди.
Қайсиси келса олдин,
Манов совғани олсин.
Хушт!

ПОНГМИ, ПИС?

(Лой ўйинида айтилади: Лойнинг ўртасини чуқурлаб, ерга уради. «Понг» этса лойи «Пис» деган бола ўз лойидан улуш беради. Агар «Пис» этса, шериги ўз лойидан улуш беради.)

- Понгми, пис?
- Қайсиси дуруст?!
- Понг!..

Еки:

- Понгми, пис?
- Пис!..
- Тўланг.

Бор,
Кел,
Олма тер.
Саватга сол,
Бозорга бор.
Олмаси
Қолмасин.
Пўм!

ЧАҚМАЧАКИЛДОК

(Бу болалар ўйини бўлиб, икки бола бир-бирига қўл тирашиб айтишадилар. «Ўроқчи, кетмончи» ўйининг айнан ўзи.

Шакил шакилдоғ-а,
Олма оқардоғ-а.
Бу — арра, бу — теша,
Бу — ранда, бу — парма.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — писта, бу — бодом,
Бу — ёнғок, бу — довучча.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — олма, бу — анор,
Бу беҳи, бу — жийда.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — ҳасса, бу — найза,
Бу — пилта, бу — васса.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — тахта, бу — пахта,
Бу — чархим, бу — паррак.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — сочим, бу — печим,
Бу — зулфим, бу — кулфим.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — тарвүз, бу — гуруч,
Бу — курчоғ, бу — кармоғ.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Хамойил қўнғирок,
Силсила — бу мунчок.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — белим, бу — қўлим,
Бу — шавким, бу — завким.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Бу — билазик, бу — узук,
Бу — сирға, бу — натти.

Заргар шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а,
Зар кўйлак, куш телпак,
Бу — игна, бу — пўпак.

Шақил шақилдоғ-а,
Олма шақилдоғ-а.

* * *

*(Бу қўшиқни тўптош ўйинида мар-
рага яқинлашайтган ёки югган қиз
айтади.)*

Хожи Муҳаммад-о,
Қўрғони баланд-о,
Қўрғонидан ошайлик,
Зар гиламни тўшайлик,
Зар гиламнинг устида
Қизил ипак эшайлик.
Қизил ипак чигалчак,

Холжон ойим келинчак,
Холжон ойим туғибди,
Йўрғагини ювибди.
Дор ёғочга ёйибди,
Бойнинг ўғли кўрибди,
Олма билан отибди,
Беҳи билан қоқибди,
Марра бизники,
Уза қолиш сизники.
Томда товук қотарми,
Айронингдан тотарми?!
Ўйин ёқмас болалар
Номозшомдан қотарми?!
Кел-ҳо! Кел-ҳо!

* * *

*(Бу қўшиқ одатда баҳор вақтлари-
да, варрак ўйини вақтида айтила-
ди)*

Шамол, шамол,
Бағринг камол.
Онани сув олиб кетди,
Отани сув олиб кетди,
Эса қолсанг-чи!
Шамол, шамол,
Бағринг камол,
Кетмонингни ерга қўй,
Болани сув оқизди,
Эса қолсанг-чи!
Шамол, хотининг ўлди,
Кетмон олиб югур.
Шамол, шамол,
Бағринг камол,
Чўлок кетмонингни олиб бор!

* * *

*(Қиз болаларнинг тўп ўйинида
қуйидаги айтим ижро этилган)*

Бирим — билан,
Икким — илон,
Учим — учак,

Тўртим — тўшак,
Бешим — бешов,
Олтим — олов,
Еттим — етов,
Саккизим — сақлан,
Тўқкизим — тўқлан,
Ўним — бужмак.

БОҒОН-БОҒОН

Ўйин қоидаси шундай: ўн беш нафар бола икки гуруҳга бўлинади ва айлана шаклида қўл ушлашиб оладилар. Ҳар бир гуруҳ бир болани онабоши (бек) килиб сайлайди. Онабоши ҳам ўз шериклари билан биргаликда мазкур қўшиқни ижро этади. Ўйин охирида иккинчи гуруҳнинг онабошиси: «ангир» ё «жунгир» дейди. Агар «ангир» деса, гуруҳнинг барча аъзолари шу сўзни такрорлаб, биринчи гуруҳ иштирокчилари қўлларининг тагидан ўтишади. Биринчи гуруҳ аъзолари турган жойларида бурилиб оладилар-да, яна ўйинни давом эттирадилар.

— Боғон, боғон,
Жоним боғон.
Қўйлар не ерда?
— Ола тоғда.
— Нима ейди?
— Ўт ейди.
— Нима беради?
— Сут беради.
— Сут не ерида?
— Сутлоғида.
— Қатиғи не ерида?
— Қатлоғида.
— Еғи не ерида?
— Еғлоғида.
— Ангирми, жунгир?
— Ангир, ангир.

* * *

*(Болалар қўл ушлашиб айланиб,
қўйидаги қўшиқни айтадилар.)*

Тоғорам, тоғорам, този,
Қизлар кимнинг қизи?

Ота сокол¹отамиз,
От бераман дейди,
Оппоккина чечамиз
Куйрук ейман дейди.

* * *

Катта баликлар
Бола босиб ўтар.
Кичкинтой баликлар
Қиндик кесиб ўтар.
Ўртасида бир кампир
Ўламан деб ётар,
Чеккасида бир йигит
Кўмаман деб ётар.

* * *

Ҳаққу, ҳаққу билагузук,
Ўнг қўлимда ўн узук.
Ўн узугим уттирдим²,
Ок балиққа топтирдим,
Осмонда ой ўйнайди,
Ерда чойдиш қайнайди,

Абдиқарим бойвачча,
Оёғида нўғайча,
Нўғайчанинг изимиз,
Катта бойнинг қизимиз.
Катта бой бизни ўқитди,
Орқа сочим тўқитди,
Товоқ-товоқ қалампир,
Аламинг чиксин. Жабборқул.

АРҚОНДАН САКРАШ

—Почта, почта,
Хатинг нечта?
Санаб кўринг-чи,
—Ўттиз бешта.

¹Ота соқол — уруф бошлиғи ёки оксоқолга нисбатан айтилади.
²Уттирдим — ютқиздим маъносида.

* * *

Бир олма,
Икки олма,
Уч олма,
Тўрт олма,
Беш олма,
Олти олма,
Етти олма,
Саккиз олма,
Тўкқиз олма,
Ўн олма,
Шўр олма.

* * *

Қувалаш, қувалаш
Ўйнаймиз.
Ўйнамасангиз,
Қўймаймиз.

* * *

Қуёнчам, қуёнчам,
Қўп касал бўлдинг.
Ўрнингдан тур,
Ойнага қара.
Сочингни тара,
Болаларни қув.

* * *

Осмондан илон тушди,
Душманга кирон тушди,
Ё ўласан,
Ё коласан,
Ким билан дўст бўласан?

ТЕЗ АЙТИШ

Бу том устида
Уч шўртумшук.
У том устида
Тўрт шўртумшук.
Уч шўртумшук

Тўрт шўртумшукка айтди:
Келинлар,
Бу томнинг устида
Етти шўртумшук бўлайлик.

* * *

Ок чойнакка кўк копқок, кўк чойнакка ок копқок.

* * *

Жўжа чўчиб гўжа чўкир.

ТОПИШМОҚ ҚУШИҚЛАРИ

—Топишмоғим топ,
Топсанг, олтин қоп.
—Топдинг, ука, тўхтамай,
Боғ кўчага чоп.
Олтин бокқа кириб тез,
Эшигини ёп.
Оқил бошинг омон бўлсин,
Олқасин офтоб.

* * *

Топишмоғим топ,
Топсанг, олтин қоп.
Тополмасдан шаҳар бердинг,
Паст кўчага чоп.
Паст кўчада гўнгхона,
Сенга жуда боп.
Чўкиб кет, бўкиб кет,
Епай ола қоп!

* * *

—Шу қишлоқда борми?
—Бор.
Маҳаллада борми?
Бор.

—Шу уйда ҳам борми?
—Бор.
—Жони борми, жони йўқ?
Йўқ.
Унда ҳозир топамиз!
—Топмасангиз, шаҳар бериб,
Паст кўчага чопасиз!

ТОПИШМОҚЛАР

Уй-рўзгор буюмлари

Қора товуғим қақиллайди,
Қанотлари шақиллайди.

(Тикув машинаси)

Онаси отдан тушди,
Болалари югуришди.

(Қозон ва косалар)

Қоронғи уйда
Белбоғли қул ётар.

(Супурғи)

Кечаси хизматда,
Кундузи иззатда.

(Кўрпа, ёстиқ)

Ҳатлаб ўтиб босмадим,
Оҳига қулоқ осмадим.

(Остона)

Тилсиз соқчи,
Алдаб бок-чи!

(Қулф)

Ўзи битта,
Кўзи мингта.

(Ангишвона)

Урдим — шўп этдим,
Ерга кириб кетди.

(Кетмон)

Букри буриб кетди,
Қирни кириб кетди.

(Ўроқ)

Оғзи йўғу тиши кўп,
Чайнагани тўсин, чўп.

(Аппа)

Оғзи бор-у, тиши йўқ,
Тишлашдан бошқа иши йўқ.

(Омбур)

Юради, юради,
Ўрнидан жилмай туради.

(Соат)

Тол тагида тиниқ сув,
Сувга сир айтар сулув.

(Кўзгу)

Етти полвон шифтда ётар,
Болалари кифт (и)да катор.
(Тўсин ва вассалар)

Қора хўкиз сағрисини
Қизил хўкиз ялайди.
(Қозон ва олов)

Лайлак уяда,
Думи зиёда.
(Чўмич)

Қорни копдай,
Бўйни ипдай.
(Хум)

Отаси оғзин очар,
Боласи уриб қочар.
(Ўғир ва унинг сопи)

Тап-тап этади,
Тагидан карвон ўтади.
(Элак)

Палаги бор, ковунмас,
Кир тозалар, совунмас.
(Қозон ювғич)

У ёғи заранг¹, бу ёғи заранг,
Ўртасида Боймирза гаранг.
(Тарози)

Ўзи уйда,
Думи кўчада.
(Печка)

Кўчада палаги,
Уй ичида хамаги.
(Лампочка)

Юради-юради,
Оғзи очилиб қолади.
(Кавуш)

Хон белбоғи белига етмас.
(Билагузук)

Фотима-Зухра учрашар,
Меросини бўлишар.
(Қайчи)

Йилт этди,
Жилғага тушди.
(Нина)

¹Заранг — каттик ёғочдан ясалган коса.

Ўзи бир қарич,
Сочи қирқ қарич.
(Жуволдиз, ип)

Оғзи йўғу тиши бор,
Бошимизда иши бор.
(Тароқ)

Езда қишлайди,
Қишда ишлайди.
(Печка)

Елкаси бор, боши йўқ,
Оёғи бор, қўли йўқ.
(Стул)

Қатта қўлнинг ўртасида ўт ёнар.
(Самовар)

Олов тишлаб
Оғзи қуймас.
(Оташкурак)

Қат-қат менинг чўнтагим,
Қатлама менинг чўнтагим.
Етти ердан тўй келса,
Тўймас менинг чўнтагим.
(Тегирмон)

Қилич учи қалтирок.
(Шам)

Бизникида битта киши,
Оғзи йўғу қирқта тиши.
(Тароқ)

Оғзи қора, аломат,
Ичи қизил, қиёмат.
Хом овқатинг пиширар,
Қирғоғини шиширар.
(Тандир)

Қора хўқиз сағрисини
Қизил хўқиз ялайди.
(Қозон, ўт)

Чорчўп устида бир том,
Том устида издаҳом¹.
(Сўри)

Акаси уй пойлайди,
Укаси ўйнаб юради.
(Кулф, калит)

¹Издаҳом — йиғин.

Икки онаси,
Ўнта боласи.

(Шоти)

Қари бува қулоч ёзиб
Томдан ўтин ташлайди.

(Устара)

ИНСОН ʼЪЪЗОЛАРИ, ҲАРАКАТ-ҲОЛАТИ, ХУСУСИЯТИ

Икки оғайни,
Бир-бирини кўрмайди.

(Кўз)

Тевараги туклик
Ўртаси лик-лик.

(Киприк, кўз)

Икки супра, уни йўқ,
Ишсиз қолган куни йўқ.

(Қулоқ)

Қатор-қатор ғишт қўйдим,
Жийрон тойни бўш қўйдим.

___ (Тиш ва тил)

У ёғи арра, бу ёғи арра,
Ўртасида ғўшт барра.

(Тиш ва тил)

Биз — биз эдик, биз эдик,
Ўттиз икки қиз эдик.
Икки сафга тизилдик.
Бирин-кетин узилдик.

(Тиш)

Бир уйим бор туйнуксиз,
Ичи тўла дур-юлдуз.

(Оғиз, тиш)

Ховучча, ховучча устида
Икки булокча.
Булокча устида
Икки чирокча.
Чирокча устида

Икки қаламча.
Қаламча устида супача.
Супача устида токзор.

(Оғиз, бурун, кўз, қош, манглай, соч)

Уй орти чукур,
Уни топмаган букур.
(Елка чуқури)

Бир супача,
Беш бекача.
(Кафт, бармоқлар)

Тақир ерда той изи.
(Киндик)

Газлаб олинмас, пудлаб сотилмас,
Ҳар кимда бирдан ортиқ бўлмас.
Ўзиникини бировга тортиқ қилиб
бўлмас.

Исми бўлса ҳам, жисми бўлмас.
Кўзга кўринмас, қўлга илинмас.
Фойдадан холимас,

Қиличда чопилмас,
Озлар оғринмас,
Созлар соврилмас,
Шолининг похолимас,
Ҳеч кимнинг соқолимас.
Шу кўчанинг бошида,
Тилла эгар қошида.
Бунни топган кишилар
Юз йигирма ёшида.

(Ақл)

Бозорда сотилмайди,
Тарозида тортилмайди.
Ўзи ширин, еб бўлмайди.

(Уйқу)

Эрталаб тўрт оёкли,
Тушда икки оёкли.
Кечкурун уч оёкли.

(Гўдаклик, йигитлик, кексалик)

ТУРЛИ НАРСАЛАР, ТАБИАТ ҲОДИСАЛАРИ,
ФАСДЛАР, ВАҚТ УЛЧОВИ

Боғда булбул сайрайди,
Сочи менинг кўлимда.

(Дутор)

Ўзи кичкина митти,
Овози элни тутди.

(Сурнай)

Хасан дароз,
Баланд овоз.

(Карнай)

Оқ қоғозим учиб кетди,
Ичагини чўзиб кетди.

(Варрак)

Чўпчагим чўпчак,
Олтин беланчак.
Етти қизнинг онаси
Халигача келинчак.

(Кўғирчоқ)

Тап-тап этади,
Урсанг, учиб кетади.

(Тўп)

Ёзсам, юз кулоч,
Йиғсам, бир кулоч.

(Аргамчи)

Боши бор, охири йўқ.

(Йўл)

Тол учида кулоғи,
Ўртасида улоғи.

(Милтиқ)

Пак этди,
Полосонга етди.

(Ўқ)

Ўзи карнай,

Бурни сурнай.

(Чилим)

Зар гилам, зар-зар гилам,
Кўтарай десам, оғир гилам.

(Ер)

Узун-узун из кетди,
Узун бўйли киз кетди.

(Сув)

Отаси эгри-бугри,
Онаси силлик жувон.
Ўғли қўшиқчи,
Қизи ўйинчи.

(Ариқ, сув, бақа, балиқ)

Қозон эмас, қайнайди,
Қишин-ёзин тинмайди.

(Булоқ)

Кўзга кўринмас,
Кўлга урилмас,
Ютганинг ютган.

(Ҳаво)

Оёғи йўк, қочади,
Қаноти йўк, учади,
Ичмасаям сув-пув,
Кўз ёшлари дув-дув.

(Булут)

Эгилади,
Букилади.
Мевалари
Тўкилади.

(Булут)

Шатир-шутур этади,
Ерни чўқиб кетади.

(Ёмғир)

Бири сепади,
Бири ичади,

Бири ўсади.

(*Ёмғир, ер, ўсимлик*)

Осмондан ўйнаб тушар,
Ерда чучвара пишар.

(*Ёмғир ҳалқобидаги пуфакчалар*)

Қирдан кишнаб келади саман отим,
Қочмасанг, олиб қочар ёмон отим.

(*Сел*)

Қора биям қочяпти,
Қумлоғини очяпти.

(*Булут, дўл*)

Осмондан ун эланди,
Борлик окка беланди.

(*Қор*)

Ок товук,
Қаноти совук.

(*Қор*)

Ок рўмолли аммамиз
Уйга қувар ҳаммани.

(*Қиш фасли*)

Гул яшнатиб, булбуллар сайратади,
Гул бағрида борликни яйратади.

(*Ёз*)

Тумшуксиз чумчук муз тешар.

(*Томчи*)

Бир коса сут,
Оламга дуд.

(*Туман*)

Қора биям қалт этди,
Ковурғаси ялт этди.

(*Булут, яшин*)

Қўқда килич яраклар,
Қинга тушиб тараклар.

Чирмандаси осмонда,
Рақси ерда — ҳар ёнда.

(Момақалди роқ, ёмғир)

Қиш бува новвот соғди,
Олгандим, қўлим қотди.

(Муз)

Игна учи ялтироқ,
Кунни кўрса қалтироқ.

(Шудринг)

Қўлсиз, оёқсиз эшик очар.

(Шамол)

Ярми қора, ярми оқ,
Ишонмасанг қараб бок!

(Тун ва кун)

Бир палакда ўн икки ҳамак,
Ҳар ҳамакда ўттиз туганак.

(Иил, ой, кунлар)

Биттагина онаси,
Ўн иккита боласи.
Ҳар боланинг бошида
Ўттиз амма-холаси.

(Иил, ой, кунлар)

Зарға сотилмас,
Зўрга топилмас.

(Вақт)

Бир онанинг етти қизи,
Исми ҳар хил — бир юлдузи.

(Ҳафта ва кунлар)

Ҳежадан ҳежа кетди,
Билмадим, неча кетди.
Ўн иккита товукдан
Уч юз олтмиш жўжа кетди.

(Ой, кун, йил)

Чопса чопилмас,
Кўмса кўмилмас.

(Соя)

Қўл солиб тутолмадим,
Ташлаб қутулиб кетолмадим.

(Соя)

Кўкда олтин дарвоза,
Ранги элга овоза.
Тутиб бўлмас,
Етиб бўлмас.
Уни топинг, дилбарим.

(Камалак)

Оппоқ сочли бошлари,
Дарё бўлар ёшлари.

(Қорли тоғ)

ДАРАХТ, ЎСИМЛИК ВА МЕВА-САБЗАВОТ

Кийиниб иссик ёзда,
Ечинар киш-аёзда.

(Дарахт)

Уйда қолиб онаси,
Бозор овлар боласи.

(Дарахт меваси)

Эшиги йўк, тўйнуги йўк,
Хужрада меҳмон тўлик.

(Анор)

Кичкина декча,
Ичи тўла миҳча.

(Анор)

Кетида чўп,
Оғзида гул,
Қизил чопон,
Донаси мўл.

(Анор)

У ёғи тоғ,
Бу ёғи тоғ.
Ўртасида
Сариғёғ.

(Ёнғоқ)

Паст-паст бўйи бор,
Маллагина тўни бор.

(Беҳи)

Бир қоп ун,
Ичида устун.

(Жийда)

Отаси букрихўжа,
Онаси шапалоқойим.
Боласи ширин-шакар.

(Ток барғи, узум)

Бўғин-бўғин, бўғинчак.
Тугун-тугун тугунчак.
Етмиш қизнинг онаси
Ҳалигача келинчак.

(Ток, узум)

Кўк тугмача, пишса сарик,
Ширин-шакар, ичи тарик.

(Анжир)

Тепдим — сандиқ очилди,
Ичидан бодом сочилди.

(Дўлана)

Япалоқ бува ичкарида,
Соколлари ташқарида.

(Шолғом)

Ер тагида чакса гўшт

(Қизилча)

Келин ойим ичкарида,
Соч попуғи ташқарида.

(Сабзи)

Олтин козик,
Есанг, озик.

(Сабзи)

Паст-паст бўйи бор,
Етти қават тўни бор.

(Пиёз)

Ўсма қўйиб қошига,
Салла ўраб бошига.
Угра бўлиб тўкилар
Келин аямнинг ошига.

(Карам)

Қат-қат кулок,
Дум-думалок.

(Карам)

Бир ховлида ўнта киз,
Хонаси ёлғиз-ёлғиз.
Ўсма қўйиб қошига,
Там киритар ошга.

(Ловия)

Саф тортган садафмаржон,
Қоши қалам қизларжон.

(Ловия)

Қунга қараб толмайди,
Қундан қўзин олмайди.

(Қунгабоқар)

Боши баркаш — худди ой,
Ўзини янчсанг, ғарчча мой.

(Қунгабоқар)

Чети гулли патир нон,
Ичи тўла ғиж-ғиж дон.

(Қунгабоқар)

Терак учида хум,
Ичи тўла кум.

(Кўкнори)

Қичкина келинчак,
Бошида тугунчак.

(Исириқ)

Узун терак,
Ичи ковак.

(Қамиш)

Қони бору,
Жони йўк.

(Тарвуз)

Тўр ковок тўрлайди,
Мени сўй, деб зўрлайди.

(Ковун)

Пишмаса, азиз,
Пишса, мазасиз.

(Бодринг)

Оппоккина — кордай,
Юмшоккина — пардай,

(Пахта)

Онаси ойдайгина,
Боласи мойдайгина.

(Чигит)

Қичкинагина хурмача,
Оғизлари бурмача.

(Кўсак)

Қишда ухлаб яланғоч,
Баҳор кўяр яшил соч.

(Тол)

Бошида бор кокили,
Белидадир хосили.

(Маккажўхори)

Ўзи пиллага ўхшар,
Мағзи тиллага ўхшар.

(Ер ёнғоқ)

Бир фаслда очилади,
Қир юзига сочилади.
Қизил ёкут пиёлалар,
Буни топинг, болалар.

(Лола)

Баҳорда келиб бир қизгинам,
Қирга ёйди қизил гилам.

(Лола)

Маконидир далалар,
Ер тагида болалар.

(Картошка)

ХАЙВОНЛАР ВА БОШҚА ЖОНИВОРЛАР

Куён эмас, узункулок,
От эмас, темир туёк.

(Эшак)

Мўйлови йўк, соқоли бор,
У ҳақда эл мақоли бор.

(Эчки)

Ховлида кўп хизмати,
Овқатга йўк иззати.

(Ит)

Ўзи саёк,
Думи таёк.

(Каламуш)

Эл тинса хам,
Эломон акам тинмайди.

(Сичқон)

Боши тарок,
Думи ўрок.

(Хўроз)

Овози азонда,
Мазаси козонда.

(Хўроз)

Сувга тушса мингта,
Сувдан чикса битта.

(От думи)

Кўприк тагида тўртта курт.

(Сигир эмчаги)

Тоғда талаймонни кўр,
Сувда Сулаймонни кўр,
Йўлда гадойманни кўр,
Тузсиз пишган ошни кўр,
Ўрмалаб юрган тошни кўр.

(Айиқ, балиқ, товуқ, сумалак,
тошбақа)

Эгри косов,
Тойдай асов.
Турки совук,
Оёғи йўк,
Қаноти йўк.
Йўлда чопар,
Тегсанг копар.

(Илон)

Калта арғамчи,
Дастасиз камчи.

(Илон)

Ўзи йўқдай ботирим,
Овози ўқдай ботирим.
Шапалок шаҳрига бориб,

Шаҳид бўлган ботирим.

(Пашиша)

Қўшиқ айтиб топади,
Аямасдан копади.

(Искабтопар)

Ашуласи: зув-зув,
Дуторлари: ғув-ғув.

(Ари)

Зув боради,
Зув келади.
Достон ўқийди,
Ғалвир тўқийди.

(Ўргимчак)

Икки япроқ бир танда,
Ёзда яшар чаманда.

Капалак

Қаноти бор,
Қони йўқ.
Тухум қўяр,
Сони йўқ.

(Капалак)

Ўтириши тулкидай,
Ўт ейиши йилкидай.

(Чигиртка)

Бир отим бор ажабгина,
Думлари гажаккина.

(Чаён)

Бели килдай,
Кучи филдай.
Боши хумдай,
Феъли шумдай.

(Чумоли)

Искаб топади,
Боплаб чақади.

(Искабтопар)

Кўриниши филга ўхшар,
Оёқлари килга ўхшар.

(Ниначи)

Боғда акам бўйра тўқир,
Мулла акам китоб ўқир.

(Ўргимчак, бешиктерватар)

Тўни тошдан, яланг оёқ.
Элдан йирок — чўлда саёқ.
Уни топинг, дилбарим.

(Тошбақа)

Ер тагида язнам¹ оти кишнайди.

(Бузоқбоши)

ФАЗО ЖИСМЛАРИ

Кўк кўйлакка гўза ёйдим,
Очик ҳавода тоза ёйдим.

(Осмон, юлдуз)

Кўк сандиғи очилди,
Ичидан зар сочилди.

(Осмон, Қуёш)

Кўкка чикди — кундуз бўлди,
Ерга чўкди — юлдуз бўлди.

(Қуёш)

Икки оғайни
Бир-бирини қувлайди.

(Қуёш, Ой)

¹ Язнам — почча.

Икки-йўрға йирокда,
Бир-бирини кўрмай фирокда.

(Кужеш, Ой)

Бир парча патир
Оламга татир.

(Ой)

Онаси битта,
Боласи мингта.

(Ой ва юлдузлар)

Чинни, чинни, чинни киз,
Чин тепага чикди киз.
Ерга бок, деб канизларни,
Томошага йиғди киз.

(Ой ва юлдузлар)

Оға-ини минг ботир,
Зангор гиламда ётир.

(Осмон ва юлдузлар)

Қора уйда минг чирок,
Уйни ёритмас бирок.

(Осмон ва юлдузлар)

Олизда ўзи,
Йилтирар кўзи.

(Юлдуз)

Тунда ёнар сонсиз чўғ,
Кундуз изласанг ҳам йўк.

(Юлдуз)

Таги тоғора,
Усти ноғора.
Юз минг чечак,
Бир гули лола.

(Ер, осмон, Ой, юлдузлар)

УҚУВ-ЕЗУВ ҚҰРОЛЛАРИ

Оқ ерни очдим,
Қора буғдой сочдим.
Олиб учди каптарим,
Хабар топди дўстларим.

(Қоғоз, ёзув)

Сирти таёк,
Ичи бўёк.

(Қалам)

Қат-катгина қатлама,
Қатламани ташлама.
Олим бўлиб кетарсан,
Муродингга етарсан.

(Китоб)

Асад эмас, ёқади,
Ари эмас, чақади.

(Сўз)

Менда бору, сенда йўк,
Осмонда бор, ерда йўк.

(М ҳарфи)

ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ

Юмалатсам, жони йўк,
Бўғизласам, кони йўк.

(Ҳамир)

Хом солдим,
Пишиқ олдим.

(Нон)

Қозон ичида оппок қор.

(Ширгуруч)

Есам, тишимга киради,
Емасам, тушимга киради.

(Гўшт)

Ош пиширдим, тузи йўк.

(Холвайтар)

ТЕХНИКАГА ОИД ТУШУНЧАЛАР

Пўлат қушим учди-кетди.
Ойдан ўтиб Марсга етди.

(Ракета)

Сув эмас, симда оқар,
Ўт эмас, чирок ёқар.

(Электр токи)

Ташқарида палаги,
Ичкарида хамаги.
Тунни килар кундуздай
Нур сочади юлдуздай.

(Лампочка)

Устида пилдирик,
Остида гилдирик.

(Вертолёт)

Қўкда учар варрак,
Тумшуғида паррак.

(Самолёт)

Қора отим кишнайди,
Ерни тилиб ташлайди.

(Трактор)

Бир ғаройиб ишхона,
Ичи доим қишхона.

(Холодильник)

Бир бурчакда сўзлайди
Ҳам чалади, куйлайди.
Ҳамма унинг сўзлаган
Хабарини тинглайди.

(Радио)

Жонсиз, тинглайди,
Қўлсиз, ёзади,
Тилсиз, сўзлайди.
Қулок тутиб сўзингга,
Такрорлайди ўзингга.

(Магнитофон)

Жони йўғу йўрғалар
Эгатларни оралаб.
Уйчасига «оқ олтин»ни
Тўлдиради саралаб

(Пахта териш машинаси)

Юрар текис эгатдан,
Бармоклари пўлатдан.
Елкасида қопи бор
Катта темир саватдан.

(Пахта териш машинаси)

Ўради, ўроғи йўк,
Йиғади, тирноғи йўк.
Янчади, тўкмоғи йўк.
Дони бўлар қоп-қоп,
Доно бўлсанг, тезроқ топ!

(Комбайн)

Товук десам, пати йўк,
Оёк, кўз, қаноти йўк.
Очар минг-минглаб жўжа,
Буни топинг, Холхўжа!

(Инкубатор)

Нони — кўмир,
Йўли — темир.

(Пардвоз)

МУНДАРИЖА

Сўз боши	3
Читтигул	8
Хатлардан сатрлар	26
Чақалокни овутиш	28
Айтишув	30
Ҳазиллар	34
Терма-тегишмачоклар	44
Савол-жавоблар	52
Экин қўриш	53
Рамазон кўшиқлари	54
Санамалар	56
Ўйинлар	59
Топишмоқ кўшиқлари	73
Топишмоқлар	74

На узбекском языке

Составители

**ЮЛДАШ СУЛТАНОВ, НАСИМХОН РАХМАНОВ,
ШОМИРЗА ТУРДИМОВ**

ЧИТТИГУЛ

Ташкент «Ўқитувчи» 1992.

Мухаррир М. Собирова

Бадний мухаррир Ж. Одилов

Техн. мухаррир Ш. Бобахорова, Э. Вильданова

Мусаххиха М. Олимова

ИБ № 5565

Теришга берилди 26.09.90. Босишга рухсат этилди 16.08.91. Формати 84×108¹/₂.
Литературная гарнитураси. Юқори босма усулида босилди. Шартли б. л. 5,04. Шарт-
ли кр.-отт. 5,46. Нашр л. 4,49. Тиражи 60000. Буюртма № 5649.

«Ўқитувчи» нашриёти. Тошкент-129, Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 13-223-90.

Ўзбекистон Республикаси «Шарк» нашриёт-матбаа концернининг
босмахонасида босилди. Тошкент ш., «Правда» газетаси кўчаси, 41.